

THEOLOGIA SYSTEMATICA

Magyar Balázs Dávid*

Debrecen

„Ha bűnöket látunk, nincs annál veszedelmesebb járvány” Kálvin János a homoszexualitásról és fajtalankodásról¹

Bevezetés

A *Registres du Conseil de Genève* fennmaradt jegyzőkönyvei szerint csaknem tíz esztendővel a nagy reformátor, Kálvin János halála után, 1575. május 17-én Jean Trembley, a Saint Gervais és Saint Pierre gyülekezet lelképásztora viharos hangvételű prédikációt mondott el, amelyben a fiatal városállam morális életét Sodoma és Gomora lakosságának romlottságához hasonlította.² Igehirdetése városszerte visszatetszést keltett. Polgárok százai vonultak az utcára,

* Dr. Magyar Balázs Dávid Kálvin-kutató, a hajdúböszörményi Baltazár Dezső Református Általános Iskola és a Bocskai István Gimnázium etika- és vallástanára Debrecenben és Kampenben végezte egyetemi tanulmányait. Kálvin életét és szociáletikáját Kampenben (2008), Genfben (2009), a Grand Rapids-i (USA) H. Henry Meeter Center for Calvin Studiesban (2010, 2014, 2017) és Varşóban (2012) kutatta. Doktori címet a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen szerzett a „*Nem jó az embernek egyedül lenni.*” Kálvin János, a házassági és családi életformára való nevelés reformátora című dolgozatával (2016). Jogi tanulmányokat a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán folytatott, ahol 2018-ban joghallgatóként szerzett abszolutóriumot. 2013 és 2018 között e kar jogtörténeti műhelyének, a Praetor Szakkollégiumnak tagja. 2014 májusában első helyezést ért el a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara által meghirdetett *Református értékek a jogban – Kálvin nyomában* témájú pályázatán. 2014–2017 között a reformáció-émlékbizottság tudományos munkacsoportjának javaslattevő tagja. 2016 óta a *Nemzeti Tebetség Program*, 2017-ben pedig a *Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj* sikeres pályázója. Első önálló kötete 2018-ban jelent meg *Kálvin János a házasságról, családról és szexualitásról* címmel az Universitas Kiadó gondozásában.

¹ A tanulmány 3. és 4. fejezetének kibővített, átdolgozott változata a Szegedi Kis István Kutatói Ösztöndíj (Emberi Erőforrások Minisztériuma, Magyar Alkotóművészeti Közhasznú Non-profit kft.) keretében valósult meg. A tanulmány korábbi változatához ld. Magyar Balázs Dávid: *A homoszexualitás, pedofília és bestialitás bűnének jogi és teológiai-etikai megtételése Kálvin műveiben.* In: *Confessio. A Magyarországi Református Egyház Figyelője*, 42. (2018/2), 57–79.

² „Trembley ditquelorsqu'on fait quelque reproche à la jeunesse, elléré pond que Messieurs le tolèrent et quece n'est pas contre les Ordonnances. Il reconna itqu'il a tenucepropos »qu'il y avaitautant de charité en enfer, voyre plus qu'à Genève«, et qu'il a comparé Genève à Sodome et à Gomorrhé, mais il n'a fait, dit-il, quesuivre en cela l'exemple des prophètes et prendre une comparaison tirée de leurs écrits.” Choisy, Eugène: *L'état Chrétien Calviniste a Genève au temps de Théodore de Bèze.* Eggimann & Cie, Genève 1902, 123.

és a felmentését követelték. Kérdés azonban, hogy mi váltotta ki a Béza Theodor családjához is közel álló, „lánglelkű” prédikátor határozott fellépését, hiszen a helyi lakosság erkölcsi helyzetét és magaviseletét vizsgáló források szerint Genfben csak elvétve fordultak elő a szodómiával kapcsolatos bűnesetek.³ Viszont a reformátor sokszínű egyház- és társadalomformáló szolgálatára vonatkozó cikkek, tanulmányok és monográfiák nyomán jelentős kérdés az is, hogy vajon miképpen tekintett Kálvin az effajta, például a homoszexualitás, a pedofília és a bestialitás szexuális magatartásformák teológiai, etikai és jogi megítélésére, illetve minősítésére.⁴ A kérdéskör vizsgálata igencsak relevánsnak mutatkozik, annál is inkább, mert napjainkig csupán három kutató, William E. Monter, William G. Naphy, valamint Alida Leni Sewell⁵ foglalkozott részletesen a kora újkori homoszexualitással kapcsolatos genfi bűncselekmények elsősorban történeti értékelésével.

1. Előzetes megjegyzések

Habár a középkori homoszexuális kultúráról és magatartásformákról keveset tudunk, a rendelkezésre álló társadalom- és egyháztörténeti kutatások alapján mégis öt markáns tényező figyelhető meg,⁶ amelyek a következők:

1. A szodómia egy olyan összetett jogi és teológiai gyűjtőfogalom, amely térségek szerint akkoriban különböző dolgokat jelentett: a városi férfiak esetében homoszexualitást, a vidékieknél pedig még bestialitást is. Ami pedig a nők nemi életét illeti, szintén megvolt a fajtalanóság mindkét változata.

2. Megannyi korabeli jegyzőkönyv és hivatalos irat bizonyítja, hogy az Alpok túloldalán, számos itáliai nagyvárosban léteztek úgynevezett homoszexuális férfi szubkultúrák, főleg a cölibátus kötelezettsége és az egyre inkább kitolódó házaságkötési életkor miatt.

3. A szodómiát nemcsak a nagyvárosokban, hanem vidéken is szigorú büntetéssel szankcionálták, amely jelentős visszatartó erővel bírt.

³ Ld. Monter, William E.: Crime and Punishment in Calvin's Geneva. In: *ARG*, 64 (1973), 281–287. Uő: The Consistory of Geneva 1559–1569. In: *BHR*, 41. (1979), 467–484. Naphy, William G.: *Calvin and the Consolidation of Genevan Reformation*. Westminster John Knox Press, Louisville, 2003, 179. Manetsch, Scott: *Calvin's Company of Pastors: Pastoral Care and the Emerging Reformed Church, 1536–1609*. Oxford University Press, Oxford 2013, 198–205.

⁴ Ld. még: Magyar Balázs Dávid: *Kálvin János a házasságról, családról és a szexualitásról*. Universitas Kiadó, Budapest 2018, 171–185.

⁵ Sewell, Alida Leni: *Calvin, the Body, and Sexuality*. VU University Press, Amsterdam 2012, 175–178.

⁶ Russell, Jeffrey B.: *Witchcraft in the Middle Ages*. Cornell University, Ithaca 1972, 162. Martinez, Leonard (ed.): *Violence and Civil Disorder in Italian Cities 1200–1500*. University of California Press, Berkeley 1972. Goodich, Michael: Sodomy in Ecclesiastical Law and Theory. In: *J. Homosex*, 1. (1976), 427–434. Uő: *The Unmentionable Vice. Homosexuality in the Later Medieval Period*. A. B. C. Clio, Santa Barbara 1979.

4. A protestantizmus, valamint a katolikus megújulás idején olyan vegyes összetételű bűnnek, eretnekségnek tekintették a fajtalanzkodást, amelyben a világi felsőbbség mellett az egyház is vizsgálódhatott.⁷

5. A kérdéskör jogi megítélésében nagyfokú szerepet játszott a *római jog* késő középkori „újrafelfedezése”. Ugyanis a római felfogás gyökeresen szembefordult a hellén világéval. A görögök szerint ami szép, az jó is. Ennek alapján ha valakinek tetszik a hasonnemű személy, akkor miért ne élvezhetné azzal a testi kapcsolatot is.⁸ Ezzel szemben a római köztársaság korában már sokkal súlyosabb büntetéssel fenyegették az effajta cselekményeket, mint a másneműekkel történő paráználkodást vagy házasságtörést.⁹ Constantinus császár (272–337) halálbüntetést és vagyyonelkobzást rendelt el azokkal szemben, akik kihasználták az azonos nemű személyt. Constantius (325–354) idején pedig már halállal büntették mindkét felet, majd Justinianus (482–565) *Institúciói* is a szankciók súlyosságáról tanúskodnak,¹⁰ amelyek szerint

„[...] nemcsak a mások házaselete elleni merénylőket kell büntetni fejesztéssel, hanem azokat is, akik férfiakkal természetellenes viszonyt űzni merészelnék.”¹¹

Izgalmas kérdés tehát, hogy a jogot és teológiát végzett Kálvin miképpen szembeült a szodómia problémájával genfi szolgálata idején?

2. Források, tények és adatok

A genfi társadalom történetét, valamint a reformátor hagyatékát vizsgáló kurrens források alapján azt állapíthatjuk meg, hogy André Biéler,¹² Robert. M. Kingdon,¹³ Harro Höpfl¹⁴ és John de Witte¹⁵ sem foglalkozott mélyrehatóan

⁷ Ruggiero, George: *The Boundaries of Eros: Sex, Crime, and Sexuality in Renaissance Venice*. Oxford University Press, Oxford 1985. Gerard, Kent: *Pursuit of Sodomy: Male Homosexuality in Renaissance and Enlightenment Europe*. Arrington Park, Pennsylvania 1987. Rocke, Michael: *Forbidden Friendships: Homosexuality and Male Culture and Renaissance Florence*. Oxford University Press, Oxford 1996.

⁸ Madarassy-Molnár Máté: A nemi erkölcs és büntetőjogi megítélése az ókorban. In: *Iustum Aequum Salutare*, 4. (2008), (123–136) 131.

⁹ Sály Pál: *Előadások a római büntetőjog köréből*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc 2011, 121.

¹⁰ Uo., ld. 4. XVIII. 4.

¹¹ Mészöly Gedeon (ford.): *Justinianus császár institúciói négy könyvben*. Tankönyvkiadó, Budapest 1991, 222. (IV. xviii. 4.)

¹² Biéler, André: *L'Homme et la Femme dans la morale calviniste Genève*. Labor et Fides, Genève 1963.

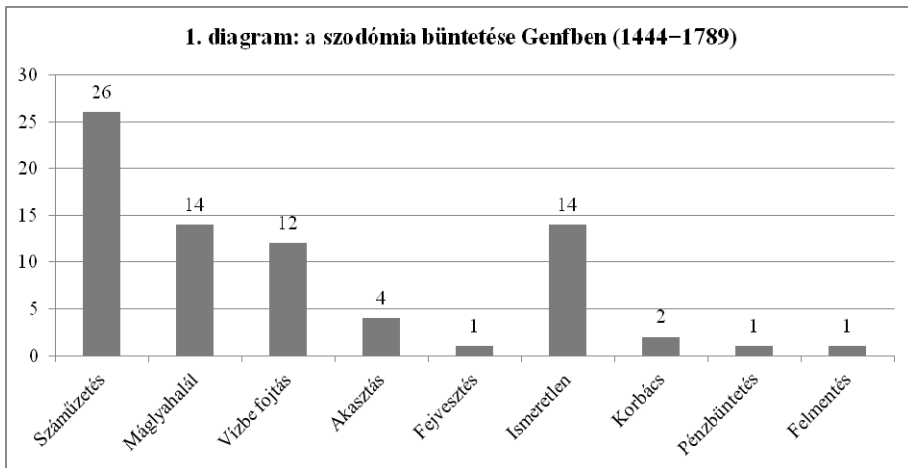
¹³ Kingdon, Robert McCune: *Adultery and Divorce in Calvin's Geneva*. Harvard University Press, Cambridge 1995. Kingdon, Robert McCune – Witte, John de (eds.): *Sex, Marriage, and Family in John Calvin's Geneva*. William B. Eerdmans, Grand Rapids, 2005. Kingdon, Robert McCune: *Reforming Geneva. Discipline, Faith, and Anger in Calvin's Geneva*. Librairie Droz, Genève 2012.

¹⁴ Höpfl, Harro: *The Christian Polity of John Calvin*. Cambridge University Press, Cambridge 1982.

¹⁵ Witte, John de: *From Sacrament to Contract: Marriage, Reformation, and Law in the Western Tradition*. Westminster John Knox Press, Louisville 1997. Uő: *Law and Protestantism: The Legal Teachings of the Lutheran Reformation*. Cambridge University Press, Cambridge 2002. Uő: *Church, State, and Family in John Calvin's Geneva: Domestic Disputes and Sex Crimes in Geneva's Consistory and Council*. In: Andersen, Per et al. (eds.): *Law and Disputing in the Middle Ages*:

a szodómiával kapcsolatos bűnesetek feltárásával és elemzésével. Nem is szólva a *The Calvin Handbook* jubileumi kötetének házasság- és családteológiai fejezetéről.¹⁶ Ennek okán nagy jelentőséggel bírnak William E. Monter¹⁷ és William G. Naphy¹⁸ kutatásai, amelyek részletesen tárgyalják a homoszexualitással, pedofíliaival és bestialitással kapcsolatos genfi bűnpereket. Monter dolgozatát az teszi még értékesebbé, hogy a dátum, az ítélet és az elkövető nevének feltüntetésével függelékben sorolja fel az 1444 és 1789 közötti szodómiával kapcsolatos eseteket (ld. a tanulmány 2. táblázatát). Ugyanis kutatásai alapján azt láthatjuk, hogy a közel 350 esztendő alatt a genfi Kistanács (Petit Conseil) mindössze 78 vádlottal szemben járt el nemi fajtalanság miatt 75 ügyben. Ezeknek során 26 száműzetési, 31 halálos (14 máglya, 12 vízbe fojtás, 4 akasztás, 1 lefejezés), 14 ismeretlen, 2 korbács-, valamint 1–1 pénzbüntetéssel és felmentéssel járó ítélet született. Így az effajta ügyekben hozott döntések közel fele ($31/75=41,3\%$) biztosan halálos ítélet volt (ld. Monter 1974-es kutatásához a tanulmány 1. diagramját,¹⁹ amelynek adatsorát 2002-ben William G. Naphy jelentősen pontosította; ld. az 1. táblázatot).

Ha a statisztika alapján a vizsgált időszakot Kálvin genfi szolgálatának (1536–1564) idejére szűkítjük, megállapíthatjuk, hogy 12 ügyben 5 száműzetési, 5 halálos és 2 korbácsbüntetéses (4 fő) ítéletet hoztak. Ha pedig összehasonlítjuk az adatsorokat, akkor erre a következtetésre jutunk: a reformátor fellépésének teljes,

Proceedings of the Ninth Carlsberg Academy Conference on Medieval Legal History 2012. DJØF Forlag, Copenhagen 2013, 245–280.

¹⁶ Witte, John de: Marriage and Family Life. In: Selderhuis, Herman J. (ed.): *The Calvin Handbook*. William B. Eerdmans, Grand Rapids 2009. 455–465.

¹⁷ Monter, William E.: La sodomie à l'époque moderne en Suisse romande. In: *AÉSC*, 29. (1974), 1023–1033.

¹⁸ Naphy, William G.: Sodomy in Early Modern Geneva: Various Definitions, Diverse Verdicts. In: Betteridge, Tom (ed.): *Sodomy in Early Modern Europe*. Manchester University Press, Manchester 2002, 94–111.

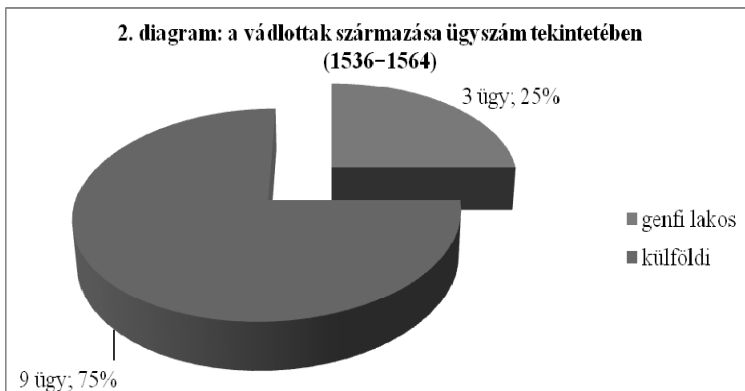
¹⁹ Monter, William E.: *La sodomie à l'époque moderne en Suisse romande*, 1031–1033.

vagyis közel harminc évét felölelő időszakára is igaz, hogy a szodómiával kapcsolatos ügyek majdnem felében ($5/12=41,6\%$) halálos ítélet született.²⁰

Kálvin előtt tehát legkevesebb 5 fajtalanságot illető halálos ítélet volt ismeretes, de érdekes adalék, hogy a vádlottak közül csupán 4 személy (Naphy alapján valójában 5) volt genfi polgár, ráadásul iskolás fiúk (ld. ehhez később Kálvin és társai jogi szakvéleményét). Az ő esetükben a fiatal korra való tekintettel a Kistanács eltekintett a komolyabb büntetés foganatosításától, s ezért „csupán” megkorbácsoltattak. A másik 8 személy ellenben francia menekült volt, akikre viszont száműzetés várt.

A reformátor működése alatt a vádlottak származása az alábbi mintázatot követte: a genfi lakosú terhelték „elhanyagolható” számbeli aránya (az ügyszám tekintetében: $3/12=25\%$; a vádlottak tekintetében: $5/14=35,7\%$; ld. ehhez a tanulmány 2. diagramját) később jelentősen megváltozott a nagy társadalmi felháborodást kiváltó 1610-es pernek²¹ köszönhetően. Azonban a fajtalankodással vádolt személyek többsége (az összes ügy tekintetében: $34/75=45,3\%$; az összes vádlott tekintetében: $37/78=47,4\%$) még később sem genfi, hanem olasz, görög vagy éppen francia polgár volt.²² Innen érthető, hogy Kálvin miért éppen a görögökkel példálózott az 1Kor 6,9–hez²³ fűzött kommentárjában (ld. később).

Monter kimutatását illetően még érdemes megjegyezni azt is, hogy csupán 9 személy vonatkozásában (az összes vádlott tekintetében $9/78=11,5\%$) merült fel a bestialitás, és 1 nő esetében a lesbikusság (az összes vádlott tekintetében: $1/78=1,28\%$) vádja.

²⁰ Monter, William E.: *La sodomie à l'époque moderne en Suisse romande*, 1031–1033.

²¹ 1610-ben, Kálvin és utódja, Béza halála után kiderült, hogy egy prominens genfi hivatalnok, név szerint Pierre Canal több személlyel is homoszexuális viszonyt folytatott, és ezzel összefüggésben 12 személyt ítétek el. Többségüket száműzték, Pierre Canalt pedig tűzhalálra ítélték. Ld. Monter, William E.: *La sodomie à l'époque moderne en Suisse romande*, 1027.

²² Az olasz és egyéb származású genfi bevándorlókkal kapcsolatban ld. Monter, William E.: *The Italians in Geneva 1550–1600. A New Look*. In: Monnier, Luc (éd.): *Genève et l'Italie. Études publiées à l'occasion du 50e anniversaire de la Société genevoise d'études italiennes*. Librairie Droz, Genève 1969, 53–77.

²³ *Komm.* 1Kor 6,9. = CO. XLIX: 392–393./CTS. XX/I: 209./ÚREK. VIII: 138.

Amint arról korábban szóltunk, e kutatási eredményeket Naphy pontosította, és pedig ekképpen: az 1542 és 1564 között lezajlott 12 per esetében az ügyek felében ($6/12=50\%$) halálbüntetést, negyedében ($3/12=25\%$) száműzetést, ugyancsak negyedében testi fenyítést ($3/12=25\%$) tartalmazott a Kistanács ítélete (ld. ehhez a tanulmány 1. táblázatát,²⁴ valamint 3. diagramját²⁵). Ám kutatásai nyomán még inkább kirajzolódik, hogy a pedofiliával és az erőszakos nemi közösüléssel kapcsolatos bűncselekmények többségében halálos ítélet született főleg az elkövetett erőszakosság miatt, amelyet elrettentés végett, mai fogalmaink szerint pedig a generális prevenció jegyében a nagy nyilvánosság előtt hajtottak végre.

<i>Elkövető</i>	<i>Év</i>	<i>Vádpont</i>	<i>Ítélet</i>
Jean Myvioz	1542	paráznaság, szodómia	száműzetés
Lambert Le Blanc	1554	szodómia	fejvesztés
Iskolás gyermekek (5)	1554	szodómia	korbács
Mathieu Durand	1555	pedofília	fejvesztés
Jean Levet és Gabriel Pattu	1555	pedofília	korbács
Guillaume Collin	1556	nemi erőszak	fejvesztés
Thomas de Reancourt és Jacques Beudant	1561	szodómia	száműzetés
Guillaume Branlard	1561	szodómia	fejvesztés (B.)
Balthasar Ramel	1561	szodómia	száműzetés (R.)
Pierre Jobert és Thibaud Lespligny	1562	szodómia	fejvesztés
Hozias Lamotte	1563	pedofília	fejvesztés
Simon Chastel, Pierre Roquet és Mathieu De Convenir	1564	szodómia	korbács

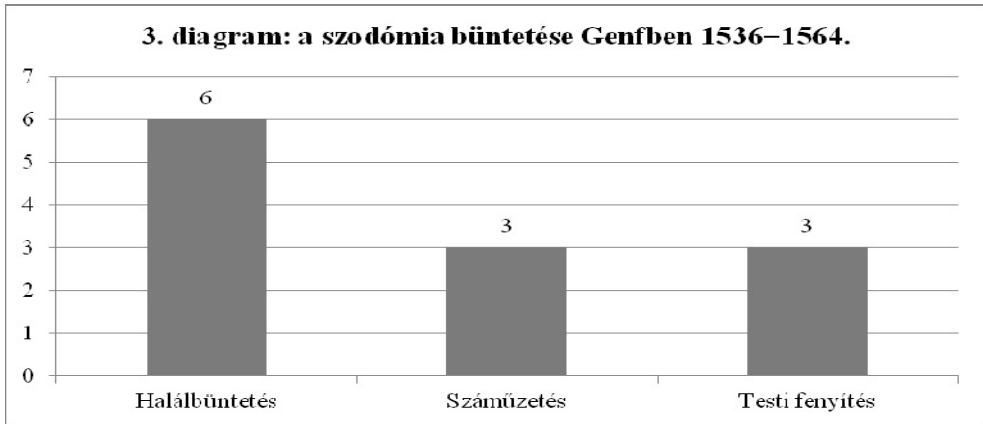
3. A szodómia büntetésének jogi és teológiai-etikai megítélése Kálvinnál

3.1. A (jogi) szankcionálás szükségessége és lehetősége

Köztudott, hogy Kálvin részt vehetett a Kistanács ülésein, ezért második genfi működése során több szodómiával kapcsolatos perre volt rálátása, például arra az 1555-ben történt esetre is, amikor egy francia származású nyomdászlegényt értek tetten, miközben erőszakos módon kívánt fajtalanzkodni munkaadójának

²⁴ Naphy, William G.: *Sodomy in Early Modern Geneva*, 98.

²⁵ Uo.

kiskorú fiával. Büntetése fejevétel lett.²⁶ Később pedig arra is, amikor 1561-ben 6 francia menekült homoszexuális kapcsolatára derült fény. Azonban a reformátor műveinek vizsgálata előtt fontos kérdés még, hogy vajon a Kistanács jogi és teológiai szakértőként mennyire számított Kálvin szolgálataira, hiszen elsősorban a fiatal városállam egyházi és polgári rendszabályainak jogi kidolgozása miatt kezdeményezték visszahívását Strasbourgból.²⁷ Ezzel kapcsolatban Monter ugyancsak érdekes felismerésre jutott, ugyanis a Kistanács jegyzőkönyvei szerint, amikor 1556-ban egy francia menekült késsel fenyegetőzve támadt az egyik szobatársára, hogy azt fajtalan nemi kapcsolatra kényszerítse, a tanácsstagok három genfi „egyházjogász” véleményét is kikérték a leghelyesebb büntetés kiszabása céljából. Kálvin ekkor nem volt köztük. Az első jogász kijelentette, hogy az ilyen bűnt nemcsak az isteni, hanem az emberi törvények is elítélik, amint azt a Biblia is tanúsítja, hogy tudniillik Isten több várost büntetett meg emiatt, majd így folytatta: az elkövető halált érdemelne, de figyelembe kell venni, hogy ez volt az első bűncselekménye. A második szintén a Szentírásra (1Móz 19; 3Móz 18,22; 1Kor 6,9), majd a római jogra hivatkozott, és tűzhalált javasolt. A harmadik, Germain Colladon, aki nem sokkal ezt követően részt vett a reformátor testvéreinek, Kálvin Antalnak valóperében is (1557),²⁸ úgy vélte, a bűncselekmény kísérlete a római jog szerint azonos megítélés alá esik a már befejezett cselekménnyel, ezért ő is a tűzhalálra tett javaslatot. A Kistanács végül a kötél mellett döntött.²⁹

Ám egy korábbi ügyben való ítélezés nem kis fejtörést okozott a helyi magisztrátus számára. Ugyanis 1554. december 27-én az döbbsentette meg a genfi

²⁶ Monter, William E.: *La sodomie à l'époque moderne en Suisse romande*, 1026.

²⁷ Kingdon, Robert McCune: Calvinus Legislator: The 1543 'Constitution' of the City-State of Geneva. In: Neuser, Wilhelm H. (hrsg.): *Calvinus Servus Christi*. Presseabteilung des Ráday-Kollegiums, Budapest 1988, 225–233.

²⁸ Magyar Balázs Dávid: Házasság és válás a kora-újkori Genfben. Betekintés a Konzisztórium, mint házassági bíróság működésébe Antoine Calvin és Anne Le Fert válópere alapján. In: *TbSg*, 57. (2014), 141–155.

²⁹ Monter, William E.: *La sodomie à l'époque moderne en Suisse romande*, 1025.

„közvéleményt”, hogy a helyi iskola, a Collège Rive diákjai³⁰ közül többen is homoszexuális kapcsolatot létesítettek egymással.³¹ Mivel a korabeli feljegyzések szerint úgy tűnt, hogy a tanácstagok „szőnyeg alá kívánják söpörni” az ügyet, a jogászok közül Germain Colladon és Francoys Chevallier, a lelképásztorok képviselőjében pedig Jean Calvin és Abel Poupin részletesen kidolgozott állásfoglalást juttatott el a Kistanács tagjaihoz, s ebben elsősorban jogi megfontolások alapján kérvényezték határozottan a megfelelő büntetőjogi és erkölcsi szankciók alkalmazását. Ezt pedig az elrettentés, más szóval a bűnismétlés megelőzése érdekében tették, mind a generális (társadalom érdekében), mind pedig a speciális prevenció (elkövető érdekében) jegyében. Állásfoglalásuk a következőképpen hangzik az első magyar fordítás szerint:

„Mi, akik aláírói vagyunk e dokumentumnak, tanúsítjuk azokat a vallomásokat, amelyek arra az öt fiatal fiúra vonatkoznak, akik ellen a mi tekintetes uraink jelenlétében emeltek vádat. Mi magunk pedig felvázoltuk a szodómia elkövetésének körülményeit, mialatt kellő körültekintéssel voltunk a megfelelő tényekre és értesülésekre, amelyeket átgondoltunk, megvizsgáltunk és megtárgyaltunk egymás között. A véleményünk pedig a következő: e bizonyos fiatalok ellen felhozott vádakot kellőképpen bizonyítottnak tartjuk.

Továbbá: ez a cselekmény a legkegyetlenebb és legutálatosabb bűnök közé tartozik. Ezt egyértelműen büntetni rendeli a Szentírás és a [polgári] törvény is. Mindazonáltal úgy véljük, hogy az elkövetett bűn szempontjából különbség van a fiatalok között, ezért a büntetésnek is eltérőnek kell lennie. A két fiatalabb gyermek csupán elszenvedője volt a bűnnek, és roppant fiatalságuk miatt bizonyára nem is értették a szükséges mértékben, hogy a három idősebb fiúgyermek milyen szörnyű és utálatos bűnt követett el [rajtuk]. Ennek ellenére, ők sem menekülhetnek el a büntetés elől, hiszen már rendelkeztek bizonyos fokú tisztánlátással és ítélőképességgel.

Ezért annak érdekében, hogy mind jobban megértsék vétküket és emlékezzenek arra, s hogy a későbbi bűnismétléstől visszariadjanak, a legbölcsebb eljárásnak az bizonyul, ha mindkét fiatal nyilvánosan, a tekintetes urak és a családtagok jelenlétében [korbáccsal vagy pálcával] megfenyítetik. Ez a szülők jelenlétében végrehajtott büntetés majd kellőképpen elijeszti őket, hiszen a végzetes sorsuk felismerésének és a megfelelő intéseknek köszönhetően még inkább becsülni kezdik azt a kegyelmet, amelyben a tekintetes urak által részeltettek. Avégből pedig, hogy szembesüljenek bűnük valódi súlyával, helyes dolog volna számukra megmutatni a [kegyelem nélküli] halálbüntetés lehetőségét oly módon, hogy fe-

³⁰ A genfi iskolarendszer kialakulásához ld. Magyar Balázs Dávid: „Isten nevének virágoznia kell nemzedékről-nemzedékre!” Kálvin János társadalmi nevelése és a genfi vallásitanítás. Bete-
kintés Kálvin János társadalmi nevelésének rendszerébe és legfontosabb forrásaiba (II. rész). In: *RSz*, 105. (2012), 376–393.

³¹ Az ügy kapcsán William E. Monter négy, William G. Naphy pedig öt fiatalról ír. Kálvin állásfoglalása Naphyt igazolja. Ld. uo. 1025–1026. Naphy, William G.: *Sodomy in Early Modern Geneva*, 98.

nyegtetve őket, néhány fadarabot égetnek el a szemük előtt egy máglyán: ez vár rájuk, ha megismétlik bűnüket.

A három idősebb gyermekkel kapcsolatban pedig, fontolóra kell venni az életkorukat s azt, hogy az elkövetett cselekményben bűnösnek találták őket. Külön értékelés tárgyát képezi a bűnös magatartás, valamint a gyermekek fizikai és mentális állapota. Ugyanis a múltban már kellő gyakorisággal és mélységgel elmagyarázták nekik, milyen rettenetes vétekről is van szó. Ráadásul mindnyájan tanúi voltak a legutóbbi szodomita³² kivégzésének. A vizsgálatok során pedig ők maguk szolgáltatott bizonyítékot bűnösségükre azzal, hogy ketten is beismerték: már korábban is paráználkodtak két kislánnyal. Mindezek értelmében nem határozotunk úgy, hogy az életkoruk miatt elkerülhető volna a büntetés alkalmazása.

Jóllehet némely jogszabály [precedens] a fiatal elkövetők felmentéséről rendelkezik, mégis lefektettek bizonyos szabályokat: mindazok esetében, akik mentális állapotukat tekintve éretlenek, a tudat még nem képes átfogni a cselekmények valódi súlyát. Különösen igaz ez a gyermekekre.³³ Azonban néhányan a serdületlen vagy serdülőök közül is felfogják a nemi bűncselekmények veszélyét, hiszen testileg már képesek arra, hogy effajta bűnöket kövessenek el. A törvény ajánlásaival szemben, mégis méltónak tartjuk őket a halálra. Mindazonáltal, bizonyára nem érdemelnek olyan kemény büntetést, mint az idősebb felnőttek, ezért nem is volna helyes az általánosan kiszabott [halál]büntetést alkalmazni. Ennek okán egy kis enyhítést érdemelnek: máglyahalál helyett inkább vízbe fojtást.

Ám ha tetszik a tekintetes uraknak, hogy kegyelmet gyakoroljanak, az semmiképpen sem eshetik meg az elkövetők nyilvános és példálózó jellegű testi megfenyítése nélkül. A bűncselekmény elkendőzése tehát nem lehetséges. Ugyanis nagyobb veszélyt és botránkozást okoz a következmények elmaradása vagy elleplezése, mint a nyilvános és példálózó büntetés alkalmazása. Ugyanakkor azt is fontolóra kell venni, hogy mindazok, akik szemet hunynak az ilyesféle bűnök felett, elutasítva ez által a megfelelő büntetés alkalmazását, magával az Istennel kerülnek szembe. Veszélyt jelent az is, hogy Jézus Urunk szörnyű büntetést helyezett kilátásba arra az esetre, ha valaki elrejtteni óhajta ezt a bűnt, az ebben való közreműködés pedig az ő módfelett haragját vonja maga után.

Így kompromisszumos megoldásként azt javasoljuk: a három idősebb ifjút a nyilvánosság előtt, az utcákon fenyítsék meg oly módon, hogy a nyakukra kötelet tekernek. Azokon a helyeken pedig, ahol nyilvános fenyítésben részesülnek, tüzes máglya rakassék, hogy szembesüljenek azzal, milyen büntetést kíván az effajta vétek, figyelmeztetve őket: ez vár rájuk, ha megismétlik bűnüket. A fenyítést követően viszont ejtessenek rémületbe egy bizonyos ideig úgy, hogy egy tetszőleges helyen láncra függesztik őket. Ám később börtönbe velük, kenyéren és vízen! Ha pedig a tekintetes urak jónak látják, később a hozzátartozók is élhet-

³² Bizonyára Lambert Le Blanc esetéről van szó (1554).

³³ Ld. ehhez: Sály Pál: A büntethetőségi akadályok római jogi gyökerei. In: *JK*, 12. (1999), 529–540. Uő: A serdületlenek büntethetőségének kérdése a római és magyar jogban. In: *JSz*, 3. (2014), 215–225.

nek a megintés eszközével, figyelmeztetve őket a bűnisméltés következményeire.”³⁴

A *Corpus Reformatorum*ban őrzött állásfoglalás alapján az látható, hogy a korebeli jogászok és lelkipásztorok Kálvin városában a különféle erkölcsi bűnök minősítésekor általában a római (császári) és az egyéb polgári törvényekre hivatkoztak, mint az emberek által alkotott jogra, s emellett a Bibliára is, mint az isteni jog forrására. Noha kétségtelen, hogy a büntetés kiszabásakor a helyi jogászok tekintettel voltak a számukra leginkább relevánsnak tűnő ószövetségi ígéretekre, például az 1Móz 19-re és a 3Móz 18,22-re, döntési szabadságukat, mégis határozott keretek között tartotta a bizonyára³⁵ Genfben is hatályos, V. Károly által kiadott *Constitutio Criminalis Carolina* (1532) büntető kódexe. Ez az erkölcsi bűncselekmények, például a vérfertőzés, a nemi erőszak, a házasságtörés, a bigámia, házasságtörés vagy szűz elrablása között tartotta számon és rendelte büntetendőnek a fajtalanság esetét is (116. §), mégpedig halállal.³⁶ Nem véletlen, hogy az ilyen bűncselekmények kivizsgálása alkalmával a Konzisztórium csupán előzetes meghallgatást tartott, majd az ügyet nyomban átadta a Kistanácsnak ítélethozatalra.

Jóllehet a betérjesztett állásfoglalásban elsősorban a fajtalan cselekmény(ek) büntetőjogi megítélése uralkodik, ez mégsem jelenti azt, hogy Kálvin, aki előszeretettel reflektált a legkülönbözőbb morális-etikai kérdésekre, vallásos műveiben figyelmen kívül hagyta volna az efféle magatartásformák szankcionálásának kérdéseit. Tény, hogy szexuáletikai meglátásait legfőbbképpen a *Ne paráználkodj!*, azaz a VII. parancsolat elméleti (kommentárok) és gyakorlati (prédikációk) magyarázatával kapcsolatos műveiben fejtette ki. Írott hagyatékát vizsgálva kitapintható, hogy a jogot végzett lelkipásztor számára igen meghatározó volt az Ószövetség történeteinek úgynevezett „bűn és büntetés” dinamikája, ám sohasem hagyta figyelmen kívül Jézus Krisztus Újszövetségben kifejtett kegyelmi tanításait. Műveiben többször is visszautasította például az anabaptisták idealizált, tökéletes egyházra irányuló ábrándozását, hiszen jól tudta, Krisztus folyamatosan, naponként szenteli meg a hívőket.³⁷ Számára elképzelhetetlen volt,

³⁴ A fordítás a levél eredeti francia s ugyanakkor angol változatának figyelembevételével készült. Ld. Kálvin: Levél a Genfi Tanácshoz (1554. március). In: *CO. XV: 69–70*. Naphy, William G.: *Sodomy in Early Modern Geneva*, 107–108.

³⁵ “I am unable to discover whether it was accepted in Geneva; neither defendants nor verdicts, nor laws make any reference to it in Calvin’s time”. Höpfl, Harro: *i. m.* 134. Monter elismerte a kódex hatályát Genfben. Ld. Monter, William E.: *Witchcraft in France and Switzerland: The Borderlands during the Reformation*. Cornell University Press, Ithaca–London 1976, 197–198.

³⁶ „Straff der unkeusch, sowider die naturbeschicht: soeynmensch mit eymemvihe, mann mit mann, weib mit weib, unkeuschtreiben, die haben auch das leben verwürck, vmd man soll sie der gemeyngewomheymt mach mit demfewervomlebenzumtodtrichten” (116. §). *Peinliche Halsgerichtsordnung Kaiser Karls V. = Constitutio Criminalis Carolina von 1532.*, 33.

³⁷ Krisztus a hívőket „naponként megszenteli, megtisztogatja, kiegyengeti, foljtaikat letörölgeti”, ezért „bizonyos, hogy még mindig vannak rajtuk szeplők és ráncok, és megszentelődésük [...] akkor lesz majd nyilvánvaló, amikor Krisztus [...] betölti az Egyházat a maga szentségé-

hogy a pásztorok és a hatóságok elnézzék az emberek erkölcstelenségét. „Serényen kell igyekezniük az egyház megtisztítására”³⁸ – írta 1555-ben. Mivel Kálvin számára a hívő, hitvalló élet nem más, mint az élet istentiszteletének gyakorlati megvalósítása, mindent elkövetett annak érdekében, hogy „Isten-népet” neveljen az emberekből a keresztyén tanítás, az egyházfegyelem és a polgári törvények segítségével.³⁹ Tehát a genfi reformátor elsősorban azért tárgyalta az erkölcsi bűnök szankcionálásának kérdéskörét, hogy Isten dicsősége ragyogjon fel a hívők életvitelében.

Tény, hogy az 1Kor 6,9–11-hez fűzött igemagyarázatai (1546) szerint a szódómiát a házasságtörésnél is súlyosabb erkölcsi bűnnek tekintette, a lehetséges büntetések terén azonban több közös vonást fedezett fel. Látható, hogy akárcsak Luther,⁴⁰ elméletben ő is elfogadta a legsúlyosabb morális bűnök, így a többes fajtalankodás, a házasságtörés, valamint a homoszexualitás és pedofília halállal történő büntetését, nem is szólva azokról az erkölcsi bűnökről, amelyeket erőszakos cselekmények kísérték. A Júda és Támár történetéhez (1Móz 38) fűzött kommentárjában (1554) például nem volt kérdés számára, hogy Isten törvénye szerint a házasságtörést megkövezéssel (vö. 3Móz 20,10) kell büntetni. Mielőtt azonban az írott jog szankcionálta volna a hitvesi paráznaság vétkét, az emberek közösen kialakított szokásjoga tűzhalállal büntette az effajta cselekmények elkövetőit. Midez a férfi és nő szövetségi rendjének a megóvása érdekében történt.⁴¹ Ám Kálvin a halálbüntetés szankciójának elfogadásában kétségtelenül érvényesülni engedte a római jog szerinti meglátásait is, amelyek alapján a „familia” egyszerre jelentett családot és tulajdont is, s ezért a házasságtörést, akárcsak a mózesi törvényekben, elsősorban a férj tulajdona elleni támadásként,

vel.” *Institutio 1536*, 278–279. Kocsis Elemér: Az élet megszentelése Kálvin 1536-ban megjelent *Institutio*ja szerint. In: *ThS* 27. (1986), 327–333. Magyar Balázs Dávid: „Jean Calvin contre les Anabaptistes.” Az újrakeresztelkedők tanításainak cáfolata a reformátor 1534–1536. közötti műveiben, különös tekintettel a politikai teológia kérdéseire. In: *RS* 107. (2014), 49–78. Uő: „Jean Calvin contre les Anabaptistes.” Az újrakeresztelkedők tanításainak cáfolata a reformátor 1536–1544 közötti műveiben, különös tekintettel a politikai teológia kérdéseire. In: *RS* 107. (2014), 278–302.

³⁸ *Komm.* Mt 13,39. = *CO.* XLV: 586./*CTS.* XVI/II: 121–122./*EH.* II: 149.

³⁹ Ld. Magyar Balázs Dávid: “The City of Geneva Ought to Be as a Burning Lamp to Give Light.” *Portraits of Genevan Family Life in John Calvin’s Sermons on the Ephesians.* In: Huijgen, Arnold – Selderhuis, Herman J. (eds.): *Calvinus Pastor Ecclesiae.* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2016, 375–386.

⁴⁰ Vö. „So soll auch heute noch das weltliche Schwert und die Obrigkeit die Ehebrecher töten. Denn wer seine Ehe bricht, der hat sich schon selbst geschieden und ist für einen toten Menschen zu achten.“ Luther, Martin: *Vom ehelichen Leben.* In: Aland, Kurt (hrsg.): *Die Werke Martin Luthers in neuer Auswahl für die Gegenwart.* Bd. 7. Klotz, Stuttgart – Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1967, 284–307. Az idézethez ld. uo. 290. Luther az *Asztali beszélgetések*ben két olyan hűtlenségről szóló történetet is előadott, amelyben a házasságtörő halállal lakolt tettéért. Ld. Luther Márton: *Asztali beszélgetések* = *LVM.* VIII: 723–725 (6935. 6938. sz.). Ld. még: Fudge, Thomas A.: *Incest and Lust in Luther’s Marriage. Theology and Morality in Reformation Polemics.* In: *SCJ*, 34. (2003), 319–346.

⁴¹ *Komm.* Gen 38,24. = *CO.* XXIII: 499–500./*CTS.* I/II: 286–287.

azaz lopásként értelmezték.⁴² Mivel a férj családon belüli magánjogi uralma majdnem korlátlan volt, a tetten ért asszonyt meg is ölhetette, ha a nő bűntársa társadalmilag alacsonyabb rangú volt.⁴³ Egyéb esetben, ha az asszonyt bűnösnek találták, rendszerint száműzték, amint az Kálvin Antal feleségének ítélete esetében történt Genfben.⁴⁴ A Zsid 13,4 magyarázatában (1549) azonban már nem szokásjogi, hanem sokkal inkább a házasság mint az Istennel kötött szövetség teológiai implikációja alapján jelentette ki:

„Legyen [...] alaptétel, hogy a paráznaságok nem maradnak büntetlenül, mert Isten megbosszulja azokat. [...] Isten a férfinak és nőnek Őáltala szerzett szövetségét megáldotta, ebből következik, hogy elítél és kárhoztat bármilyen, attól eltérő együttélést. Ezért nemcsak a házasságtörőknek, hanem mindenféle paráznának is büntetést hirdet.”⁴⁵

Ám a kérdésre vonatkozó legmarkánsabb kijelentéseit Kálvin a Jézus és a házasságtörő asszony történetének (Jn 8,1–11) kibontása során publikálta, amikor ismét csak a házasságtörés és a lopás analógiája alapján járt el. Mindez később is meghatározó maradt számára. Bibliamagyarázatában (1553) azonban a cölibátus gyakorlati veszélyei miatt okozott számára fejtörést a Jézus által gyakorolt kegyelem és az elkövetett bűnért járó méltó büntetés között fennálló jogi és teológiai feszültség feloldása. Ugyanis kommentárjának jogi érveléséből ez rajzolódik ki:

„Ha a házasságtörőknek elengedjük a büntetést, akkor minden bűnt felmentünk a törvényes büntetés alól. Ekkor azután minden hitszegésnek, méregkeverésnek, gyilkosságnak és lopásnak tág kaput nyitunk.”⁴⁶

Ezért Kálvin szerint mindazok, akik a házasságtörő asszony „felmentéséből” arra következtetnek, hogy az efféle bűnök nem méltók a halálbüntetésre, azt is állíthatnák, hogy a hagyatékot (tolvaj módon) nem kell a jogos örökösök között megosztani. Ezért vélekedett így Kálvin: ha egy házasságtörő asszony a családba

„[...] törvénytelen gyermeket csempész be, azzal nemcsak a család becsületét lopja meg, hanem elrabolja az örökség jogát is a törvényes utódtól.”⁴⁷

Később pedig már azzal érvelt teológiai reflexióinak kifejtése során, hogy a halálbüntetés azért is igazolható a Szentírás alapján, mert a házasságtörők nemcsak önmagukat becsutelenítik meg, hanem egyszersmind megsértik az Isten szent szövetségét és törvényét is. Mivel a házasságtörés megfelelő büntetések alkalma-

⁴² Kálvin gyakran értelmezte a házasságtörést a lopás szinonimájaként; ld. bővebben *Komm.* Jn 8,11.

⁴³ Földi András – Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1996, 250. Vö. Csillag Pál: *The Augustan Laws on Family Relations.* Akadémiai Kiadó, Budapest 1976.

⁴⁴ Magyar Balázs Dávid: *Házasság és válás a kora-újkorban Genfben,* 154.

⁴⁵ *Komm.* Zsid 13,4. = CO. LV: 187–188./CTS. XXII/I: 341–342./ÚREK. III: 249.

⁴⁶ *Komm.* Jn 8,11. = CO. XLVII: 190–191./CTS. XVII/II: 323./ÚREK. IV/I: 252.

⁴⁷ Uo.

zása nélkül halálos kórként rontaná meg az egész földet,⁴⁸ Krisztus nem kívánta, és nem is kívánhatta felforgatni a társadalmi ítékezés rendjét, és nem is törölte el az igazságszolgáltatás és a törvényesen kiszabott büntetések eszközeit.⁴⁹ Kálvin etikai főművében, az úgynevezett *Törvény Harmóniában* (1563) is a korábban kitaposott utat követte, hiszen az 5Móz 22,22 magyarázatában a már bemutatott Júda és Támár (1Móz 38), Jézus és a házasságtörő asszony (Jn 8,1–11) történetét, valamint a *Lex Julia* elnevezésű római jogi törvényeket vizsgálta újra, és újra hangsúlyozta, hogy a „régiek” szerint a házasságtörésért mindig is halálbüntetés járt.⁵⁰ Kétségtelen ugyan, hogy a genfi reformátor személyes példaképének tekintette Dávid királyt, de a Betsabéval elkövetett házasságtöréséről (2Sám 11) mondott egyházi beszédeiben (1562) mégis szomorúan állapította meg, hogy az elkövetett szégyenletesség miatt Dávid felette méltó lett volna a halálbüntetésre. Releváns teológiai és jogi érvelésének szövegében ismét csak párhuzamot vont a házasságtörés, valamint a lopás és a gyilkosság között, és ezt mondta:

„Amikor lopásról van szó, mindenki elismeri, hogy büntetést kell alkalmazni, hiszen a tolvajlás sehol sem tűrhető el az emberek között. A házasságtörés pedig utálatosság, ezért még a szégyentelenek között sem akad olyan, aki tagadni merne annak bűnös voltát. Éppen úgy, mint a rablás esetében.”⁵¹

Igaz mindez Dávid király bűnös tetteire is, aki elrabolta Betsabét Úriástól:

„[...] törvényes feleségét magához ragadta, amiért méltán nevezetik házasságtörőnek és tolvajnak Isten előtt.”⁵²

Kálvin úgy látja, hogy Dávid példája rámutat arra is, a házasságtörés némely szempontból súlyosabb bűn, mint a lopás, hiszen egy tolvaj esetében könnyedén felmerülhet, hogy

„[...] nem volt más választása, hiszen e nélkül képtelen lett volna előteremtenie a napi betevőjét, magyarázva a szükség vitte rá a bűn elkövetésére. Ám, ha a bíróság előtt hatástalan az effajta érvelés, akkor vajon milyen enyhítő körülményre hivatkozhat egy közönséges házasságtörő?”⁵³

Összefoglalva kijelenthetjük: ha Kálvin elvben elfogadhatónak tartotta, hogy a házasságtörést mint a paráznaság súlyosabban minősülő esetét halállal lehet büntetni, akkor bizonyára ilyen lelkülettel tekintett a szodómiával kapcsolatos ma-

⁴⁸ Vö. *Préd.* Ef 4,29–30. (*Préd.* 32.) = *CO.* LI: 645./Calvin, John: *Sermons on the Epistle to the Ephesians: The Banner of Truth Trust*, Edinburgh 1987. = *Sermons on Ephesians*, 465.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ *Komm.* Gen 22,22. = *CO.* XXIV: 648./*CTS.* III/II: 77–78.

⁵¹ *Préd.* 2Sám 12,1–6. (*Préd.* 35.) = *SC.* I/IV: 306./Calvin, John: *Sermons on 2Samuel.* Vol. I. The Banner of Truth Trust, Edinburgh 1992. = *Sermons on 2Samuel*, 525.

⁵² *Préd.* 2Sám 11,1–5. (*Préd.* 32.) = *SC.* I/IV: 278./*Sermons on 2Samuel*, 477.

⁵³ *Préd.* 2Sám 12,1–6. (*Préd.* 35.) = *SC.* I/IV: 307./*Sermons on 2Samuel*, 527.

gatartásformák büntetésére is. Sőt az 5Móz 22,22, valamint a Jn 8,1–11-hez fűzött igemagyarázatai alapján aggálytalanul megállapítható, hogy jogi és teológiai felfogásában a házasságtörők és a fajtalan paráznak elleni határozott fellépés a keresztyén polgári hatóságok feladatává lett a törvényhozás és a törvényszék területén (ld. később az 1Móz 19,1–5 alapján tartott prédikációja „utasításait”). Nem véletlen, hogy az *Institutio* polgári kormányzatról szóló XX. fejezetében ezt hangsúlyozta: a különböző világi felsőbbsegek bölcsen megállapított rendelete az, hogy szolgálatuknak megfelelően az Isten külső tiszteletét ápolják és védelmezzék, a kegyesség igazi tudományát oltalmazzák, az erkölcsöket pedig a polgári jó rendhez idomítsák.⁵⁴ Más szóval, hogy Isten nevének káromlása, az ő igazsága elleni gyalázkodások⁵⁵ nyilvánosan fel ne merüljenek, és hogy az emberek egymás között feddhetetlen érintkezést folytassanak.⁵⁶ Ezért balgán járnak el mindazok a magisztrátusok, akik a házasságtörő asszony felmentése és Jézus példája alapján lemondani óhajtanak a keresztyén erkölcsök védelmezésének „fegyveréről”, például a törvényekről és bíróságról, és így hozzájárulnak olyan

„[...] vad és barbár törvények kimunkálásához, amelyek a tolvajnak tiszteletet adnak és mindenféle nemi közösülést [quae promiscuos coitus permittebant] megengednek.”⁵⁷

3.2. Teológiai és etikai impulzusok

A homoszexualitás teológiai és etikai minősítése kapcsán Kálvin már az *Institutió*ban kifejtette a 3Móz 18,22-höz⁵⁸ fűzött igemagyarázatában (1563):

„Manapság végtelenségig menő paráznaságok, házasságtörések, vérfertőzések és csábítások figyelmeztetnek bennünket.”⁵⁹

Mégis megjegyezte, hogy helyesebb az effajta bűnök nevét „még ki sem ejteni”, vagy más olvasat szerint: az ilyesféle bűnökről szóló beszéd jobb, ha „rejtve marad”.⁶⁰ A reformátor már a kérdéskörre vonatkozó másik klasszikus ígehelyhez, az 1Kor 6,9-hez⁶¹ írott bibliamagyarázatában (1546) is ezt a meggyőződést vallotta, hiszen a Pál által gondosan összeállított bűnkatalógus magyarázata során

⁵⁴ *Inst. 1559*, IV. xx. 2., 2. köt., 748.

⁵⁵ A házasságtörés és paráznalkodás Kálvin felfogása szerint Isten nevének megcsúfolását jelentette a hitetlenek előtt.

⁵⁶ *Inst. 1559*, IV. xx. 3., 2. köt., 749.

⁵⁷ *Inst. 1559*, IV. xx. 15., 2. köt., 763.

⁵⁸ *Férjával ne bálj úgy, ahogyan asszonnyal bálnak. Utálatosság az.* = RÚF.

⁵⁹ *Inst. 1559*, III. iv. 19., 1. köt., 617.

⁶⁰ „Varia tamen monstra praeter naturam excogitavit libidinis furor: quorum nomina sepulta esse praestaret”. *Komm.* 3Móz 18,22. = *CO. XXIV*: 645./*CTS. III/I*: 73.

⁶¹ *Vagy nem tudjátok, hogy igazságtalanok nem örökölhetik Isten országát? Ne tévelyegjétek: sem paráznak, sem bálványimádók, sem házasságtörők, sem bujálkodók, sem fajtalanok, sem tolvajok, sem nyereszkedők, sem részegesek, sem rágalmozók, sem harácsolók nem fogják örökölni Isten országát.* (RÚF)

az összes erkölcsi vétket értelmezte, kivéve a fajtalanságot, és csupán egyetlen rövid utalást tett:

„[...] a negyedik volt a legsúlyosabb, ez pedig az a rettenetes ocsmányság, amely szerte Görögországban igen dívott.”⁶²

Mindezt oly módon tette, hogy még a fajtalanság vagy szodómia kifejezésének használatától is visszatartotta magát. De így tett a Róm 1,26–27⁶³ magyarázatában (1539) is, ahol a magyar nyelvű fordítás szerint csupán „rendellenes nemi szerelem”⁶⁴-ről beszélt. Méltán híressé vált *Genézis kommentárjában* (1554) pedig a sodomai történet (5Móz 19,1–11) exponálása során elsősorban nem a homoszeexualitás bűnének, hanem a sodomai polgárok erőszakosságának értelmezésére törekedett. S bár Kálvin szerint Mózes elhallgatta⁶⁵ a dühös tömeg valódi szándékát, mégis egyértelmű, hogy mindnyájan homofil kapcsolat létrehozására törekedtek az idegenekkel. Kétségtelen, hogy az igehely magyarázata során a reformátor elsősorban nem az effajta nemi kapcsolatok, hanem az erőszakosság minősítésére törekedett, viszont visszafogott, mégis őszinte szavai világossá teszik, hogy mélyen elítélte az ilyenfajta nemi érintkezések minden formáját:

„A városok kapuit azért zárják be, hogy a lakosságot megvédjék a különféle vadállatok, valamint az ellenséges csapatok [itt: erők] betörésétől. Most már végre belátjuk, milyen hihetetlen és igazságtalan, hogy ezek a jövevények oltalmat keresve érkeztek Sodomába, és nem is gondolták volna, nagyobb veszély leselkedik rájuk a városban, mint a kapukon kívül!”⁶⁶

Kálvin szerint a sodomai férfiakat a „vak és féktelen nemi vágy hajtotta”, ezért mindnyájan „arcátlanul és vadállatok módjára portyáztak a városban.”⁶⁷

Látható, hogy Kálvin ezen a helyen nem kívánta teológiai-etikai vizsgálat alá vetni a homofil hajlamot és társas kapcsolatot, csupán azt állapította meg, hogy az effajta nemi vétkek a paráznság legszélsőségesebb megnyilvánulása, olyan „fertelmes kegyetlenség”,⁶⁸ amely nemcsak Isten törvényével, hanem az emberi természet rendjével is ellentétes. A város elpusztítása tehát szükségszerű volt, hiszen később ezt írja a sikemi vérfürdő történetének magyarázatában:

⁶² *Komm.* 1Kor 6,9. = CO. XLIX: 392–393./CTS. XX/I: 209./ÚREK. VIII: 138.

⁶³ *Ezért kiszolgáltatta őket Isten gyalázatos szenvedélyeiknek: mert asszonyaik felcserélték a természetes érintkezést a természetellenessé, ugyanígy a férfiak is elbagyták a női nemmel való természetes érintkezést, és egymás iránt ébredt vágy bennük: férfiak férfiakkal fajtalankodnak, de el is veszik tévelygésük méltó büntetését önmagukban.* (RÚF)

⁶⁴ „[...] horrendo facinore praeposteras veneris”. *Komm.* Róm 1,26. = CO. XLIX: 28./CTS. XIX/II: 79./ÚREK. II: 54.

⁶⁵ Uo. 19,4. = CO. XXIII: 268./CTS. I/I: 496–497.

⁶⁶ Uo. 19,2. = CO. XXIII: 267./CTS. I/I: 496.

⁶⁷ Uo. 19,4. = CO. XXIII: 268./CTS. I/I: 496–497.

⁶⁸ Uo.

„Gondoljunk csak bele, ha egy hajadon leány [Dina] megbecstelenítéséért egy egész város fizetett meg, akkor Isten nem lehet csendben, és nem nézheti tétlenül, ha egy teljes nép [Sodoma] átadja magát a romlottságnak.”⁶⁹

Ezen a ponton azonban érdemes megjegyezni, hogy amikor Kálvin hat évvel később, 1560. április 29-én Sodoma történetéről prédikált, igencsak helytelenítette, hogy Lót még leányai becsületét is kockára tette, csakhogy megmentse vendégeit.⁷⁰

Releváns prédikációit vizsgálva azt láthatjuk, hogy néhány évvel a két megnevezett homoszexuális bűncselekmény miatt kiszabott halálos ítélet, az 1555-ös fejvesztés és az 1556-os akasztás után, 1560. április 29-én, hétfőn kezdte meg a Sodoma pusztulásáról (5Móz 19,1–11) szóló bibliai versek magyarázatát, és ezt három igehirdetésben értelmezte (89–91. prédikáció). Igemagyarázatai közül az elsőben, azaz az 5Móz 19,1–5-ről mondott beszédében röviden érintette a sodomai lakosok fajtalan bűneit, de néhány részletől eltekintve, lényegében az 1554-ben kiadott *Genézis kommentárjában* tett előzetes megállapításait követte. Beszéde elején az Ézs 1,9 és a Jer 23,14 alapján vont párhuzamot Sodoma és Jeruzsálem romlottsága között, majd későbbi szolgatársához, Jean Trembleyhez hasonlóan kijelentette: nehogy valaki azt képzelje,

„[...] hogy mi magunk különbek volnánk, mint amilyenek ők voltak egykor, főleg, ha összehasonlítjuk a várost a várossal.”⁷¹

Jeruzsálem és Sodoma említése után nem szólt Genfről, de bizonyára mindenki tudta, hogy pontosan mire gondolt. Ám e „fájdalmas párhuzam” kibontásában ennél tovább nem merészkedett. Majd a már megkezdett gondolatsort folytatva Jeruzsálem hűtlenségének leírása után (Ez 16) érkezett el a sodomai lakosok bűnének feltárásához, amelynek okát a tobzódó jólétben látta, és hozzáfűzte: Isten jól tudja, hogy az ember nagyon is hajlamos lerázni magáról az engedelmesség jármát, ezért szoroson tartja a gyeplőt, és magához hívja gyermekeit. Meglátása szerint azért maradt fenn a sodomai történet, hogy mint egy iskolai leckéből mindenki megtanulja, mennyire gyűlöli Isten a bűnt.⁷² Ezt követően a reformátor hosszasan ecseteli Lót vendégszeretetét és alázatosságát,⁷³ valamint a két angyal külső és belső jellemzőit⁷⁴ (pl. étvágy, érzések), majd sietve hozzát teszi: nem érdemes keseregi afelett, hogy manapság Isten már nem küld angyalokat az emberekhez, hiszen a Jézus Krisztussal való hitbeli találkozásnál

⁶⁹ Uo. 34,25. = CO. XXIII: 462./CTS. I/II: 227.

⁷⁰ *Préd. Gen 19,1–5.* (Préd. 89.) = Calvin, John: *Sermons on Genesis*. Vol. II. The Banner of Truth Trust, Edinburgh 2012. = *Sermons on Genesis*, II., 741–742. Kálvin folytatta Lótra vonatkozó gondolatait: *Préd. Gen 19,6–9.* (Préd. 90.) = uo. 743–744.

⁷¹ *Préd. Gen 19,1–5.* (Préd. 89.) = SC. XI/II: 1005./*Sermons on Genesis*, II., 726–727.

⁷² Uo. SC. XI/II: 1005–1006./*Sermons on Genesis*, II., 727–728.

⁷³ Uo. SC. XI/II: 1009./*Sermons on Genesis*, II., 732–733.

⁷⁴ Uo. SC. XI/II: 1009–1011./*Sermons on Genesis*, II., 733–735.

hasznosabbat nehéz volna elképzelni.⁷⁵ Sodoma bűnét a prédikáció központi részében fejtette ki részletesen:

„Amikor eljött az éjszaka, mintha vészharang szólta volna [...], a lakosok a város minden utcájából és szegletéből összegyűltek. Elment tehát a kicsi és nagy, a fiatal és öreg is, hogy ostrom alá vegye Lót házát. Jól látjuk hát, milyen zűrzavar kerekedhet abból, ha letérve a helyes útról, romlottságban élünk. Szó szerint, még a vadállatoknál is alább süllyedünk. Ugyanis, az ösztönük [itt: természetes érzésük] arra indítja az állatokat, hogy csordákba verődjenek. Amikor leszáll az éj, mindnyájan nyugovóra térnek, hiszen a vadászat [itt: zsákmányejtés] előtt pihenésre van szükségük ahhoz, hogy erőre kapjanak. Azonban ez a történet arról tanúskodik, hogy a Sátán már oly mértékben hatalomba kerítette Sodoma lakosait, hogy az éjszaka közepén dühösen és erőszakosan támadtak Lótra. [...] Mielőtt azonban ezt megtehették volna, bizonyára ki kellett magukból tépniük a józan ítélőképességet, a tisztességet, valamint a szégyenérzet méltóságát.”⁷⁶

Mindez oda hatott, hogy mélységes bűnük vakká tette őket, ezért szégyenérzet nélkül, vadállatként támadtak az idegekre. Kálvin, akárcsak bibliamagyarázataiban, igehirdetésében sem használta a „fajtalankodás” és a „szodómia” kifejezést, hanem arról beszélt, hogy Sodoma városában ajtót nyitottak a „fajtalan kívánságnak”, és megfélemlítettek az emberi józanság minden törvényéről és utasításáról,⁷⁷ mert egyedül a bűnös vágyaik által vezetve éltek. Így a homoszexualitás, csakúgy, mint a többi nemi erkölcsre vonatkozó bűn, Kálvin szerint egészen hasonlatos a folyók „örvényeihez”, amelyektől tudatosan óvakodni kell, különben a mélybe, azaz a biztos halálba juttatnak. Tehát elsősorban nem az effajta nemi vágyak és kapcsolatok teológiai-etikai minősítésére törekedett, hanem a prédikáció és a helyes keresztyén egyházfegyelem segítségével azoknak megelőzésére. Így igehirdetésének ez lett központi üzenete: Sodoma története arra figyelmezteti a hívőket, hogy ha megfélemlítkeznek magukról, könnyen a Sátán karmai közé kerülnek. Hiba volna azonban azt gondolni, hogy Kálvin csupán a gyülekezet tagjainak üzent, hiszen prédikációja végén komoly intésben részesítette a helyi magisztrátus tagjait is:

„Azoknak, akik közhivatalt [itt: nyilvános hivatalt] viselnek, ébernek kell lenniük, hogy még idejében megelőzzék és elfojtsák az erkölcstelenséget. Ha ugyanis a földből gyom tör elő, nincs vesztegetni való idő, azonnal cselekedni kell, mert ha korán, a kellő időben kigyomláljuk a gazt, akkor még urai lehetünk a helyzetnek. Így van ez a vétkek és bűnök esetében is. Ezért azok, akiknek méltóság és hivatal adatott, szolgálják úgy az Istent, hogy általuk az emberek teljes tisztességben és szép renddel éljenek együtt. Mindez, úgy szólván, a gyakorlatban nem kerül nekik semmibe sem, de ha úgy tesznek, mintha vakok volnának, és nem

⁷⁵ Uo. *SC. XI/II: 1007–1008./Sermons on Genesis, II., 730–731.*

⁷⁶ *Préd. Gen 19,1–5. (Préd. 89.) = SC. XI/II: 1010–1011./Sermons on Genesis, II., 734–735.*

⁷⁷ Uo. *SC. XI/II: 1012–1013./Sermons on Genesis, II., 737.*

látnak semmit, azonnal a gonoszság és romlottság kezd uralkodni, és lehetetlen lesz többé helyreállítani a rendet. Hasonlóképp, ha tombol a vihar, de a megfelelő helyen, időben és helyzetben nem tesszük meg az előkészületeket, akkor semmi sem óvja meg a hajónkat attól, hogy a tenger fenekére jusson [itt: süllyedjen]. Ez történik akkor, ha senki sem akadályozza meg a gonoszok tombolását. Sőt ez az, ami pokollá teszi azt a helyet, amely korábban még földi paradicsom volt. [...] Hasonlóképp, ha látjuk a járvány kitörésének veszélyét, tüstént figyelmeztetünk és intünk másokat, hogy legyenek óvatosak. Nos, amikor bűnöket látunk, nincs annál veszedelmesebb járvány. Ha ajtót nyitunk nekik, és engedjük, hadd végezzék csak el munkájukat az életünkben, akkor úgy szólván, mindennek vége.⁷⁸

E sorokat olvasva kérdés azonban, hogy vajon a posztmodern kor embere miként tekint a polgári kormányzat azon felelősségére és kötelességére, amely Kálvin szerint az erkölcsi vétkek, így a fajtalanság terjedésének visszaszorításában áll. Ma már, az emberi boldogság és boldogulás szabadságát hirdető korunkban, bizonyára feszültséggel teljesen. Ugyanakkor Kálvin fajtalanságra vonatkozó elgondolásából nem olvashatók ki relatív szerkezetű implikációk, azaz nehéz volna a reformátor szavai alapján arra hivatkozni, hogy a fajtalanságot illető bibliai direktívák, mint például a férfi és nő egyenlőségének kérdései Pál esetében, ki volnának téve a társadalmi körülmények változásának.⁷⁹ Így Kálvin szemében a fajtalanság, s ezzel a homoszexualitás tilalma is abszolút érvényű isteni parancs.

3.3. *A kegyelem szükségessége és lehetősége*

Ha Kálvin irodalmi hagyatékának széles spektrumát vizsgáljuk, azt vehetjük észre, hogy teológiai-etikai gondolkozásának sem elméleti, sem pedig gyakorlati síkján nem létezett a hamartológia szoterológia nélkül. Nála nemcsak az Ige, az Úr feltétlen királyi igénye és dicsősége, a szentség és tisztaság töretlen mértéke, valamint a bűn miatti fegyelmezés jogigénye érvényesült, hanem az evangéliumra épülő kegyelem különös munkája is.⁸⁰ Helyes és érvényes tehát Nagy István megállapítása, aki Kálvin prédikációi alapján úgy látta, hogy mindig is olyan szándékkal olvasta és magyarázta a Szentírást, hogy abban Krisztus megbocsátó és vigasztaló kegyelmét találja meg.⁸¹ Másképpen szólva, Kálvin ezt vallotta: „Isten számára lehetetlen, hogy ne legyen irgalmas hozzánk.”⁸²

⁷⁸ *Préd. Gen 19,1–5.* (Préd. 89.) = *SC. XI/II: 1013./Sermons on Genesis, II., 737–738.*

⁷⁹ Magyar Balázs Dávid: *Kálvin János a házasságról, családról és a szexualitásról*, 29–40.

⁸⁰ Vö. Illyés Endre: *Egyházfegyelem a Magyar Református Egyházban (XVI–XIX. sz.)*. Debrecen 1941, 38.

⁸¹ Nagy István: Kálvin János igehirdetése. In: uő (szerk.): *Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar Jubileumi évkönyve. A helyi Kálvin-konferencián 2009. november 4-én elhangzott előadások*. Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar, Budapest–Nagykőrös 2010, (59–68) 63.

⁸² Busch, Eberhard: Isten számára lehetetlen, hogy ne legyen irgalmas hozzánk. Töredékek Kálvin etikájáról. In: *RE*, 61. (2009), 83–85.

Kálvin már az *Institutió*ban is világossá tette: Istennek az a célja, hogy magához fogadja választottait, akik az ő kegyelme nélkül bizonyosan elvesznének, ugyanis

„[...] ha az Úr csak azoknak ígér valamit, akik az ő törvényét teljesen megtartják, ilyen ember [...] éppen nem található.”⁸³

Bizonyos, hogy a reformátor szerint az elkövetett bűn(ök) miatt

„[...] a törvény vád alá veti az egész emberi nemet és így az Isten átkának és haragjának van alávetve.”⁸⁴

Bár Isten „a bűnt utálja, az igazságot pedig szereti”,⁸⁵ a bűn törvényi megítélése helyére mégis az Evangélium ígérését tette, s ezért Krisztus megváltó munkája által esélyt adott választottainak, hogy a Szentlélek által „önmagához és az ő birodalmához hasonlóvá legyenek”.⁸⁶ Tehát az Isten könyörületeségén nyugvó bűnbocsánat szüntelen reménye alapján az elkövetett cselekmények már más megítélés alá esnek, mint amelyet eredendően megérdemelnének. A választottak tökéletlen életét csakis ilyen módon fedheti el Krisztus tökéletessége, amely le-törölni igyekszik a rajta lévő szennyet és foltot, hogy a kegyesek lelke végül ne kerüljön Isten ítélete alá.⁸⁷ Kálvin *Magnum Opus*ában tehát nem kívánta redukálni az ingyen krisztusi kegyelem címzettjeinek körét, hiszen általánosságban beszélt a „bűnös emberről”. Kérdés azonban, hogy Jézus bűnösöknek juttatott kegyelme vajon mi módon érvényesülhet a különféle erkölcsi vétkek tekintetében.

Amint azt láthattuk, a sodomai történetről szóló egyházi beszédeiben Kálvin a világi felsőbbbségek kötelességének tulajdonította a különféle, például a nemiséggel összefüggő erkölcsi bűnök megelőzését, üldözését, valamint szankcionálását is, hiszen – amint azt előbb is idéztük – úgy vélte:

„Azoknak, akik közhivatalt viselnek, ébernek kell lenniük [...]. Ha ugyanis a földből gyom tör elő, nincs vesztegetni való idő, azonnal cselekedni kell, mert ha korán, a kellő időben kigyomláljuk a gazt, akkor még urai lehetünk a helyzetnek. Így van ez a vétkek és bűnök esetében is.”⁸⁸

Újabb kérdés azonban, hogy a reformátor miképpen tudta összeegyeztetni a bűnök és bűnösök „kigyomlálásának” igényét a krisztusi kegyelem földi hirdetésével. Helyes és érvényes ezért fellapozni „a búza és konkoly” (Mt 13,24–30. 36–43) példázatához fűzött magyarázatát, amelyben kijelentette: Krisztusnak a legkevésbé sem állt szándékában elnézésével leplezni a szennyet, így senkinek sem illik eltűnnie a javíthatatlan bűnöket az emberek erkölcsében. Nem véletlen, hogy Kálvin meglátása szerint helytelenül járnak el mindazok, akik például

⁸³ *Inst.* 1559, III., xvii. 1., 2. köt., 82.

⁸⁴ *Inst.* 1559, III., xvii. 8., 2. köt., 90.

⁸⁵ Uo. III., xvii. 6., 2. köt., 88.

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ Vö. uo. III., xvii. 8., 2. köt., 90.

⁸⁸ *Préd.* Gen 19,1–5. (Préd. 89.) = *SC.* XI/II: 1013./*Sermons on Genesis*, II., 737–738.

eltagadják az egyházfegyelem gyakorlatát az egyház ügyétől.⁸⁹ Mivel az Istennek tetsző „egyházi hatalom – Pál apostol tanúsága szerint – megigazításra, nem pedig rombolásra adatott”,⁹⁰ Kálvin a kegyes és a gonosz lelkek rendetlen egybevegyülésében (is) felismerte a bűnösök kegyelmi vigasztalását, mert ezt valotta:

„Kiváló vigasztalás, hogy Isten fiai, akik most mocsokban fetrengenek, vagy az ismeretlenség homályában rejtőzködnek, vagy gyalázzal és illetetnek, [...] egyszer igazán és világosan tűnnek fel és fognak ragyogni.”⁹¹

Minden bizonnyal ez a nemi erkölcsök ellen vétő személyek, például a páráznák, a házasságtörők és homoszexuálisok számára is megnyílt isteni kegyelem volt az, amelyben a házasságtörő Dávid király is részesült. Ugyanis Dávid egy időre kétségtelenül „konkollyá” lett Isten és a nép szemében, s ezért Kálvin szerint a király példája arról tanúskodik, hogy

„[...] bár Isten egy időre elhagyni látszik választottait, megkülönböztetve őket a kárhozat jelével, valójában azonban még egy percre sem feledkezik meg róluk. Teszi mindezt azért, hogy visszavezesse őket a helyes útra.”⁹²

Így a búza és a konkoly közötti végső különbségtétel nem az emberekre, hanem a dicsőségesen visszatérő Krisztusra bízott, hiszen a kegyelem láthatatlan volta miatt az emberek előtt „ismeretlen a kegyesek élete”. A hívőknek megígért dicsőség tehát az Úr csodálatos és titokzatos végzése szerint való. Ezért írta Kálvin az Ez 18,23 magyarázatában:

„Az sem meglepő, ha a szemeinket elvakítja az erős fény, így nem tudjuk bizonyossággal megítélni, miképpen üdvözít Isten.”⁹³

Bár kétségtelen, hogy Isten vigasztaló kegyelme csupán a választottak osztályrészének bizonyul, ezért a „kegyesek lelke undorodni látszik a jók és gonoszok rendetlen egybevegyülésétől”,⁹⁴ mindazonáltal Isten nemcsak egy házasságtörő király, hanem egy már elítélt és megfeszített gonosztevő számára is felragyogni engedte a mennyei dicsőség reményét. Nem véletlen, hogy Kálvin ezt írta a két lator egyikéről: ennek az embernek az életében

„[...] Isten váratlan és hihetetlen kegyelmének különös tükre tárul elénk, egyrészt mert a halála pillanatában hirtelen változott át új emberré, [...] másrészt valamennyi bűnének, melyekben egész életén át fetrengett, elnyerte bocsánatát, [...]

⁸⁹ *Komm.* Mt 13,39. = *EH.* II/149.

⁹⁰ *Inst.* 1541, 629.

⁹¹ *Komm.* Mt 13,43. = *EH.* II/151.

⁹² *Préd.* 2Sám 11,1–5. (*Préd.* 32.) = *SC.* I/IV:279./*Sermons on 2Samuel*, 478.

⁹³ *Komm.* Ez 18,23. = *CO.* XL: 445–446./*CTS.* XII/I: 247.

⁹⁴ *Komm.* Mt 13,43. = *EH.* II/148.

sőt az apostolok előtt [...] fogadtatott be az égbe. Először tehát ennek az embernek a megtérésében ragyog fel Isten kegyelmének különleges bizonyítéka.”⁹⁵

A gonosztevő megtérése tehát arról tanúskodik, hogy Isten még a legsúlyosabb bűnök elkövetői számára is felajánlja hit által az igaz bűnbánatból táplálkozó bűnbocsánat szüntelen reményét.

Am Kálvin tanításainak gyakorlati megvalósulása is a kegyelem képét mutatta. Ugyanis például a házasságtöréssel kapcsolatos bűncselekményeket még a Konzisztórium és a Kistanács szoros kapcsolata ellenére sem szankcionálták szigorúan, hiszen a presbitérium tagjai legtöbbször csupán az elkövetők háromnapos elzárására, valamint egy kisebb összegű pénzbírság megfizetésére tettek javaslatot. Jellemző tény az is, hogy a genfi reformátor „házasság- és családjogi” vonatkozású műveiben (*Ordonnances*, 1541, 1561; *Házassági Szabálygyűjtemény*, 1546) nem is tett javaslatot a nemi bűncselekmények szankcionálására. S mert a keresztyén erkölcsöket súlyosan veszélyeztető ügyek Kálvin szerint könnyen a társadalom értékítéletének torzulásához vezetnek, a magisztrátus tagjai gyakran döntöttek az elkövetők száműzése mellett, éspedig arra hivatkozva, hogy az eljárás alá vont személyek

„[...] a testi paráználkodással olyan bűnbe taszították magukat, melyet szigorúan tilalmaznak az Isten parancsolatai. Különben is a felette nagy botránkozások miatt igen hasznos volna, ha az effajta paráznákat végleg kiűznék a városból [...]”⁹⁶

nehogy a rossz termés megrontsa a jót. Nem véletlen, hogy Kálvin Antal és Anna Le Fert híres válóperében (1557) is száműzési ítélet született, mégpedig a házasságtörőnek talált Anna terhére. Ez figyelhető meg a szodómiával kapcsolatos ügyek „hatósági” elbírálásában is, hiszen például 1561-ben, amikor francia menekültek egy csoportjának kevéssé súlyos homoszexuális kapcsolatát vizsgálták ki, szintén száműzési ítélet született. Viszont volt példa a halálbüntetés alkalmazására is, mégpedig azokban az esetekben, amikor az elkövető(k) már kirívóan súlyos, erőszakos és közösséggellenes magatartást tanúsítottak, amely a lakosság közmegegyezését váltotta ki. Ilyenek voltak például azok a szodómiával kapcsolatos bűncselekmények vagy házasságtörések, amelyeket erőszakosan, kiskorú vagy több személy sérelmére követtek el. Tehát a felnőttek közötti és önkéntes elhatározásból fakadó homofil „kapcsolatok” nem automatikusan és nem feltétlenül vonták maguk után a halálos ítélet kiszabását. Azonban Kálvin szakvéleménye alapján aggálytalanul megállapíthatjuk, hogy a visszaeső és durva bűnismétlők esetén a genfi jogászok és lelképásztorok már nem javasolták a kegyelem gyakorlását, hanem szigorú büntetés alkalmazását sürgették.

⁹⁵ *Komm.* Lk 23,40, = *EH.* IV/146.

⁹⁶ Kingdon, Robert M. et al. (eds.): *Registers of the Consistory of Geneva in the Time of Calvin. Vol. 1: 1542–1544.* William B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids 2000, 41.

4. Kitekintés

A homoszexualitásra vonatkozó egyházi és világi megfontolások szerint ma már mind teológiai, mind pedig jogi értelemben hiba volna morális véleményformálásunkat a meleg és leszbikus párkapcsolatok teljes elfogadása vagy teljes elítélése szolgálatába állítani. Mindez jól megfigyelhető az azonos nemű párok házasságkötési törekvéseinek megítélésében.⁹⁷ A közös teológiai hagyomány ellenére, a homofil párok léttársi és házastársi kapcsolatának szabályozása korántsem egységes a keresztyén gyökerekkel rendelkező európai judikatúrában, hiszen Magyarországgal⁹⁸ ellentétben például Németországban, Hollandiában, Dániában, valamint Franciaországban és Skóciában is törvényi szinten biztosították az azonos nemű párok egybekelésének jogát. E kérdés azonban megosztja még a történelmi egyházakat is. Bár II. János Pál pápa *Familiaris Consortio* (1981) című apostoli buzdításában a római katolikus egyház a „Család, légy az, ami Isten tervei szerint vagy!” kijelentéssel tett hitet a házasság mint férfi és nő kizárólagos szövetsége mellett, a házasság és család társadalmi-szociális körülményeinek ismerete alapján mégis tisztában volt azzal, hogy

„[...] az egyház ugyanis Krisztust követvén az igazságot keresi, amely nem esik mindig egybe az emberek nagyobb részének véleményével.”⁹⁹

Ezért a pápa apostoli buzdítása világossá tette, hogy például a homofil kapcsolatok morális legalizálását illető társadalmi igények nem képezhetnek etikai kategóriát. Ugyanis az egyéni szabadság rosszul értelmezett fogalma oda hatott, hogy

„[...] a szabadság nem azt a képességet jelenti, amelynek birtokában az ember megvalósíthatja Isten tervét a házasságra és családra vonatkozóan, hanem olyan erőt jelent, amely nincs alávetve senkinek és önszeretetből nem egyszer mindenkivel szemben a maga kényelmét keresi.”¹⁰⁰

Így az individuum korlátlan szabadságát hirdető és előnyben részesítő körünkben a házasság területén különösképpen is elválik egymástól a műveltető (Isten) és a művelő (ember) célja, amely a klasszikus családi értékek devalvációjával

⁹⁷ Nem véletlen, hogy Angliában az 1950-es években végül is elutasították azt a törvénymódosítást, amely még a magánszféra területén is tilalmazta volna a homofil kapcsolatok megélést. Bővebben ld. Hart, Herbert L. A.: *Jog, szabadság, erkölcs*. Osiris Kiadó, Budapest 1999.

⁹⁸ Ld. Magyar Balázs Dávid: Kálvin János a családi és házassági jog reformátora – egykor és ma. In: Szabó Zsolt (szerk.) *Kálvinizmus ma*. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico Politicarum, 11. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest 2014, 114–126.

⁹⁹ *Familiaris Consortio*. II. János Pál pápa apostoli buzdítása. Az egész Katolikus Egyház püspökeihez, papjaihoz és híveihez a keresztyén család feladatairól a mai világban. A hivatalos latin szövegből fordította dr. Diós István. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 1982, I, 5. §. Ld. <http://szit.katolikus.hu/feltoltes/FAMILIARIS%20CONSORTIO> (1). pdf (2018. márc. 10.).

¹⁰⁰ Uo. I, 6. §.

fenyeget. A Család Pápai Tanácsának úgynevezett *Családlexikona*¹⁰¹ szerint pedig a homoszexuális lobbi már a II. világháború óta nem hagy fel azzal, hogy gyakran aránytalanul, olykor egyenesen agresszíven és pimaszul hangoztassa: a homoszexualitás normális jelenség. Ez az öngazolás a homoszexuális jogok követelésével együtt csakhamar a polgári törvényhozással szembeni igénygé lett.¹⁰² Néhány ország pedig a közelmúltban már fel is vette jogalkotásába az effajta házasságokat, amelyek azonban teljesen ellentétesek a házasság valódi isteni rendelésével.

A napjainkban formálódni látszó katolikus meggyőződéshez képest,¹⁰³ a Magyarországi Református Egyház állásfoglalása taxatívén jelenti ki: nem tekinti „az egyneműek tartós kapcsolatát a házassággal egyenértékűnek”, sőt hűen követve Kálvin tanításait, megfogalmazódik benne az azonos nemű kapcsolatok megál-dásának markáns elutasítása is.¹⁰⁴

Kissé nyugatabbra, Németországba tekintve azonban az látható, hogy például a Die Evangelische Kirche in Deutschland (EKD, azaz Németországi Protestáns Egyház) zsinatának több állásfoglalása szerint a házassági és családi élet minden területen megváltozott, hiszen megrendültek az egykor biztosnak vélt, bibliai tanításokon nyugvó tradicionális házasságfelfogások. Bizonyára ennek tulajdonítható, hogy a testület végül nem törekedett egységes, taxatív házasságfogalom kimunkálására, inkább a család fogalmának meghatározására tett kísérletet olyan módon, hogy kijelentette: a család olyan több generációs léttér, ahol a megbízhatóság a különbségek közepette valósul meg, s ahol a felelősség, a bizalom és a megbocsátásra való hajlandóság uralkodik.¹⁰⁵ S mivel a zsinat felfogása szerint a szeretet krisztusi parancsa felülírja a törvény szigorát, az EKD teológiai-etikai magatartását ma már a homofil kapcsolatok elfogadása jellemzi. Nem véletlen, hogy az EKD hesseni és nassau-i tartományi egyházai után, 2016 januárjában a Rajna-vidéki Protestáns Egyház is az azonos nemű élettársak és a különböző nemű házaspárok teljesen azonos szinten történő kezeléséről döntöttek. Ezért az egyházi rendszabály szerint:

„A házasság olyan istentisztelet, amely egy polgári házasságkötés vagy egy bejegyzett élettársi kapcsolat alapján köttetik meg, és amelyben a házassági kö-

¹⁰¹ *Családlexikon a családdal és az étellel kapcsolatos vitatott fogalmakról és etikai kérdésekről*. [Szerző:] A Család Pápai Tanácsa. Ford. Diós István, Kisdi Ágnes. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 2012.

¹⁰² Polaino-Lorente, Aquilino: Homoszexuálisok „házassága”. In: *Családlexikon a családdal és az étellel kapcsolatos vitatott fogalmakról és etikai kérdésekről*, 545–554.

¹⁰³ Ld. újabban Ferenc pápa ezen témára vonatkozó kijelentéseit és azok recepcióját: James Martin Ferenc pápa homoszexualitással kapcsolatos kijelentéseit bírálja. In: *Katolikus válasz*; https://katolikusvalasz.blog.hu/2018/12/06/james_martin_ferenc_papa_homoszexualitással_kapcsolatos_kijelenteseit_biralja (2018. dec. 30.)

¹⁰⁴ A Magyarországi Református Egyház Házasság, család és szexualitás c. állásfoglalása. In: *Cf*, 28. (2004/3), 6–8.

¹⁰⁵ Ld. EKD – *Die Evangelische Kirche in Deutschland*. <http://www.ekd.de/english/search.php?q=Family&Suche+starten.x=0&Suche+starten.y=0> (2018. márc. 10.).

zösséget vagy az élettársak közösségét Isten szavának és áldásának rendelik alá.”¹⁰⁶

A házasságkötéseknek az az előfeltétele, hogy legalább a felek egyike legyen a protestáns egyház tagja. A ceremóniát ebben az esetben is lelkésszel folytatott beszélgetés előzi meg. Az esküvőt a vasárnapi istentiszteleten kell bejelenteni. A lelkészeknek azonban joguk van ahhoz, hogy lelkiismereti okokra hivatkozva elutasítsák a homoszexuális párok összeadását, sőt a gyülekezetek is dönthetnek úgy, hogy templomaikban nem teszik lehetővé az effajta esküvők megtartását. Ilyen esetben egy másik gyülekezetet kell keresni a pár számára.¹⁰⁷ Ám a homofil kapcsolatok megáldása terén az EKD tartományi egyházai korántsem mutatkoznak egységesnek, ugyanis míg a württembergi és szászországi zsinat kifejezetten visszautasította ezt, addig több tartományi egyház is lehetőséget adott bizonyos körülmények között az ilyen jellegű szertartások elvégzésére. Így áll most a kérdéskör nemzetközi megítélése a teljesség igénye nélkül. De vajon mit hozhat a jövő?

Tény, hogy az Európai Unió 2000-ben elfogadott Alapjogi Chartája szerint a részes országokban biztosítani kell a jogot a házasságkötéshez és a családalapításhoz „az e jogok gyakorlását szabályozó nemzeti törvények szerint” (II. fejezet 9. §). Az alapidokumentum tehát a homofil párok házasságkötési szándékának törvényi elismeréséhez még¹⁰⁸ nem fűz jogi kötelezettséget. Kérdés azonban, hogy a társadalmilag elfogadott normák szabadelvű változása mennyire lesz képes befolyásolni a jövőben a hatályos európai és nemzetközi jogi környezetet a homoszexuális párok házasságjogának kivívása érdekében. E markáns társadalmi folyamatok sodrásában a protestáns felekezetek sem vonhatják ki magukat az egyház „őrállói szolgálatának” betöltése alól, ugyanis a bibliai igazságok és a hermeneutikai alapelvek újradefiniálása segítségével jelentősen megkönnyíthetjük a kérdésre irányuló tudományos vita és morális véleményformálás folyamatát. Ez azonban korántsem könnyű vállalkozás, hiszen a múlt és az eljövendő feszültségében élő protestánsoknak egyszerre kell szem előtt tartaniuk Kálvin intéseit, amelyek szerint a házasság Isten rendelése szerint egy férfi és egy nő társas kapcsolata, valamint a II. Helvét Hitvallás előszavának tanításait, amelyek értelmében:

„[...] ha valakik Isten igéjéből jobbra tanítanak, ezt megköszönve engedünk is nekik, és követjük is őket az Úrban, akinek dicséret és dicsőség”.

Bár mindkettő a protestáns identitás része, olyan jogi környezetben kell érvényesülniük, ahol elsősorban a hatályos nemzetközi és nemzeti normák az irányadók. Ám olybá tűnik, helyes és érvényes rövid kitekintésünket Sáry Pál jogtu-

¹⁰⁶ Oltár elé állhatnak a homoszexuálisok a Rajna-vidéki Protestáns Egyházban. In: *Evangelikus.hu*. <http://www.evangelikus.hu/homohazassag-rajnavidek> (2018. márc. 10.).

¹⁰⁷ Oltár elé állhatnak a homoszexuálisok a Rajna-vidéki Protestáns Egyházban. In: *Evangelikus.hu*. <http://www.evangelikus.hu/homohazassag-rajnavidek> (2018. márc. 10.).

¹⁰⁸ A *dólt* kiemelés tőlem, M. B. D.

dós szavaival zárni, aki egyik tanulmányának címében így fogalmazott: „Lehet-e jogszerű az, ami természetellenes?”¹⁰⁹

Összefoglalás

Bibliamagyarázatait és igehirdetéseit vizsgálva kijelenthetjük: a genfi reformátor nem hagyott kétséget afelől, hogy a fajtalanság minden formáját, például a homoszexualitást, a pedofiliát a legsúlyosabb bűnöknek tartotta, s ezért elméletben, akárcsak a házasságtörés esetén,¹¹⁰ elfogadhatónak látta a halálbüntetést. Ám a homoszexualitás kálvini értékelését vizsgálva hangsúlyoznunk kell: úgy tűnik, Kálvin elsősorban nem a hajlamot és a társas kapcsolatot, hanem sokkal inkább az azzal járó nemi erőszakosságot ítélte el. Ezt láthatjuk a sodomai történet mindkét magyarázatában (kommentár, 1554; prédikáció, 1560), de megfigyelhetjük környezetében is, ugyanis a Genézis-prédikációit megelőző mindkét homoszexualitással kapcsolatos bűneset releváns része (1555, 1556) éppen az erőszakosságra irányult. Mindazonáltal nem hagyható figyelmen kívül, hogy a reformátor számára már maga a fajtalan vágyakozás is bünt szül, amelyről így írt a Jak 1,15-höz fűzött kommentárjában:

„Helytelenek, és a Szentírással ellentétesnek látszik azonban a bűn szót a külső cselekedetekre korlátozni, mintha maga a kívánság nem volna bűn, s mintha a romlott vágyak, amelyek titokban és visszafojtottan maradnak, nem volnának szintén megannyi bűn. [...] sokan tudatlanul kapaszkodnak ebbe az igeversbe, s próbálják meg bebizonyítani, hogy az erkölcstelen, igen, a szennyes, bűnös és legutálatosabb vágyak nem bűnök, amikor [...] kezdenek megszületni.”¹¹¹

Mivel Kálvin a fajtalanságot a járványos betegséghez hasonlította,¹¹² megfigyelhető, hogy vélekedése szerint a homoszexualitás olyan betegség, amely megrontja az egész természet rendjét.¹¹³ Jóllehet Kálvin sem morálisan, sem pedig teológiailag nem törekedett a homoszexuális személyek rágalmazására, az embereket mégis két csoportra osztotta: az egyik tudja magáról, hogy beteg és bűnös, s ezért gyógyulni akar, és Krisztus kegyelme után vágyakozik, a másik pedig tagadja ezt. Ezért emelte ki az 1Móz 19,10–14 alapján mondott egyházi beszédében:

„Azt látjuk, hogy a bűnösök teljesen vakká lettek, pedig jól tudjuk, többé már nem a sötétség, hanem a világoosság korában élünk.”¹¹⁴

¹⁰⁹ Sály Pál: Lehet-e jogszerű az, ami természetellenes? Egy római jogász gondolatai az azonos neműek házasságáról. In: *Miskolci Keresztény Szemle. A Keresztény Értelmiségiek Szövetsége Miskolci Csoportjának ökumenikus folyóirata*, 3. (2006), 77–78.

¹¹⁰ Vö. *Komm.* Gen 38,24. = *CO.* XXIII: 499–500./*CTS.* I/II: 286–287.

¹¹¹ *Komm.* Jak 1,15.

¹¹² Ismert tény, hogy a WHO már 1992 óta nem tekinti betegségnak a homoszexualitást.

¹¹³ *Komm.* Róm 1,26. = *CO.* XLIX: 28./*CTS.* XIX/II: 79./*ÚREK.* II: 54.

¹¹⁴ *Préd.* Gen 19,10–14. (Préd. 91.) = *Sermons on Genesis*, II., 771–772.

Ezért egyedül a bűnök levetkőzése segíthet hozzá a teljes gyógyuláshoz, melyet Isten ígér a megváltás ajándéka által. Ennek a meggyőződésének adott hangot az 1Kor 6,11 magyarázatában is, amikor így érvelt:

„Az újjászületés kegyelme előtt a korinthusiak közül egyesek nyereszkedők, mások paráznák, megint mások rablók, fajtalankodók, szitkozódók voltak, de miután Krisztus megszabadította őket, megszűntek ilyennek lenni. Az apostol szándéka pedig az, [...] ismerjék fel Isten kegyelmét irántuk.”¹¹⁵

Látható, hogy Kálvin nem kívánt kiemelni és piedesztálra állítani egy erkölcsi bűnt sem a Pál apostol által összeállított „bűnkatalógusból”, és ezzel vigasztaló módon azt üzenté, hogy amiként a rablók vagy házasságtörők előtt nyitva áll Isten országa, azonképpen a homoszexuálisok előtt is, ám mindez egyedül Isten kegyelmi bűnbocsánata és az ember őszinte bűnbánata által lehetséges.¹¹⁶ Kálvin tehát azt akarta, hogy mindenféle erkölcsi bűn esetén érvényesüljön Genf jelmondata: „Post tenebras lux”, azaz a sötétség után fény támadjon.

2. táblázat: szodómiával kapcsolatos bűnesetek Genfben (1444–1789) ¹¹⁷			
Ügyszám	Dátum	Ítélet	Elkövető
1.	1444	Akasztás	görög, püspöki szakács
2.	1444	Akasztás	genfi, az #1. partnere
3.	1460	Ismeretlen	olasz, milánói
4.	1480	Ismeretlen	orvos
5.	1485	Ismeretlen	genfi
6.	1513	Ismeretlen	genfi
7.	1542	Száműzetés	genfi
8.	1555	Fejvesztés	francia, nyomdász
9.	1555	Korbács	genfi, gyermek, iskolás
10.	1556	Akasztás	francia
11.	1561	Száműzetés	francia
12.	1561	Száműzetés	francia, a #11. partnere
13.	1561	Száműzetés	francia
14.	1561	Száműzetés	francia, a #13. partnere
15.	1562	Vízbefojtás	francia
16.	1562	Vízbefojtás	francia, a #15. partnere
17.	1563	Vízbefojtás	francia, diák, 20 éves
18.	1563	Korbács	3 genfi, gyermek, iskolások

¹¹⁵ *Komm.* 1Kor 6,11. = *CO.* XLIX: 394./*CTS.* XX/I: 210–211./*ÚREK.* VIII: 140.

¹¹⁶ *Uo.*

¹¹⁷ Forrás: Monter, William E.: *La sodomie à l'époque moderne en Suisse romande*, 1025–1026.

2. táblázat: szodómiával kapcsolatos bűnesetek Genfben (1444–1789) ¹¹⁷			
19.	1565	Száműzetés	francia
20.	1565	Ismeretlen	genfi, földműves, <i>bestialitás</i>
21.	1566	Vízbefojtás	olasz, diák, 22 éves
22.	1567	Száműzetés	francia
23.	1568	Vízbefojtás	francia
24.	1568	Vízbefojtás	genfi, <i>leszbikus</i>
25.	1569	Száműzetés	olasz
26.	1569	Száműzetés	francia, a #25. vádlója
27.	1576	Száműzetés	svájci, szolga
28.	1590	Ismeretlen	francia, szolga
29.	1590	Tűzhalál	török, szolga
30.	1590	Tűzhalál	török, szolga
31.	1590	Tűzhalál	török, szolga
32.	1590	Tűzhalál	francia, katona
33.	1590	Tűzhalál	francia, a #32. inasa
34.	1593	Ismeretlen	genfi, polgár
35.	1593	Ismeretlen	genfi, iparos, a #34. partnere
36.	1595	Ismeretlen	francia, gyermek, 12 éves
37.	1600	Vízbefojtás	genfi, polgár
38.	1600	Vízbefojtás	genfi, földműves, a #37. partnere
39.	1610	Tűzhalál	genfi, hivatalnok
40.	1610	Pénzbírság	genfi, hivatalnok, a #39. partnere
41.	1610	Vízbefojtás	genfi, kapuőr, a #39. partnere
42.	1610	Vízbefojtás	genfi, a #39. partnere
43.	1610	Vízbefojtás	genfi, a #39. partnere
44.	1610	Száműzetés	genfi, a #39. vádlottja
45.	1610	Száműzetés	genfi, a #39. vádlottja
46.	1610	Száműzetés	genfi, a #39. vádlottja
47.	1610	Száműzetés	genfi, a #39. vádlottja
48.	1610	Száműzetés	genfi, a #39. vádlottja
49.	1610	Száműzetés	genfi, a #39. vádlottja
50.	1610	Száműzetés	genfi, a #39. vádlottja (kiszabadult)
51.	1613	Száműzetés	genfi
52.	1614	Vízbefojtás	olasz, katolikus, lovászinás, <i>bestialitás</i>
53.	1615	Tűzhalál	francia, katolikus, <i>bestialitás</i>

2. táblázat: szodómiával kapcsolatos bűnesetek Genfben (1444–1789) ¹¹⁷			
54.	1617	Tűzhalál	svájci, látogató, 80 éves
55.	1617	Tűzhalál	olasz, katolikus, 46 éves, <i>bestialitás</i>
56.	1621	Tűzhalál	olasz, katolikus, 50 éves
57.	1623	Száműzetés	genfi, polgár, 83 éves
58.	1633	Tűzhalál	genfi, polgár
59.	1633	Száműzetés	genfi, gyermek, iskolás, az #58. partnere
60.	1634	Tűzhalál	olasz
61.	1634	Száműzetés	francia, inas, a #60. partnere
62.	1636	Száműzetés	francia, <i>bestialitás</i>
63.	1647	Akasztás	olasz
64.	1647	Tűzhalál	olasz, a #63. partnere
65.	1660	Felmentés	olasz, lovászinás, <i>bestialitás</i>
66.	1662	Tűzhalál	olasz, hivatalnok, 42 éves
67.	1662	Száműzetés	francia, inas, a #66. partnere
68.	1663	Száműzetés	genfi, asztalos, <i>bestialitás</i>
69.	1672	Ismeretlen	2 genfi, gyermek, iskolás
70.	1678	Ismeretlen	genfi, földműves, 18 éves, <i>bestialitás</i>
71.	1721	Ismeretlen	olasz, katolikus, lovászinás, <i>bestialitás</i>
72.	1785	Ismeretlen	genfi, polgár, óragyártó
73.	1786	Száműzetés	német, 23 éves
74.	1787	Száműzetés	genfi
75.	1789	Ismeretlen	genfi, billiárdszalonn tulajdonosa
Összesen	1444– 1789	31/75=41,3% biztos halálos ítélet	az ügy tekintetében: 34/75=45,3% genfi vádlott tekintetében: 37/78=47,4% genfi

Fontosabb rövidítések és hivatkozások jegyzéke

- ARG Archiv für Reformationsgeschichte
 BHR Bibliothèque d' Humanisme et Renaissance
 Cf Confessio. A Magyarországi Református Egyház Fgyelője
 CO Ioannis Calvinii opera quae supersunt omnia. Ed. Guilielmus Baum, Eduardus Cunitz, Eduardus Reuss. I–LIX. Brunsvigae 1863–1900.
 CTJ Calvin Theological Journal
 CTS Calvin Translator Society = Biblical Commentaries of John Calvin. I–XXII. Ed. William Pringle Baker Books, Grand Rapids 2009.

- EH* Evangéliumi Harmónia = Kálvin János: *Magyarázat Máté, Márk és Lukács összhangba hozott Evangéliumához*. I–IV. Ford. Dávid Gyula, Székelyudvarhely–Budapest 1939–1942.
- Inst. 1536* Kálvin János: *Institutio 1536*. Ford. Victor János. Református Egyházi Könyvtár, 19. Magyar Református Egyház, Budapest 1936.
- Inst. 1541* John Calvin: *Institutes of the Christian Religion. The first English version of the 1541 French edition*. William B. Eerdmans, Grand Rapids 2009.
- Inst. 1559* Kálvin János: *A keresztényen vallás rendszere*. I–II. Ford. Rábold Gusztáv és Ceglédi Sándor. Református Egyházi Könyvtár, 5–6. Kálvin Kiadó, Budapest 2019.
- JSz* *Jogelméleti Szemle*
- JK* *Jogtudományi Közlöny*
- LVM* *Luther válogatott művei*. V–VIII. Szerk. Csepregi Zoltán et al. Luther Kiadó, Budapest 2014–2015.
- RSz* *Református Szemle*
- RÚF* *Református Új Fordítás = Biblia. Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott Kijelentése*. Kálvin Kiadó, Budapest 2014.
- SC* *Supplementa Calviniana*. I–XI/2. Ed. Hanns Rückert et al. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn 1936–2000.
- ThSz* *Theologiai Szemle*
- ÚREK* *Új Református Egyházi Könyvtár*. I–VIII. Szerk. Bogárdi Szabó István. Kálvin Kiadó, Budapest 2010–2015.

Felhasznált irodalom

- A Magyarországi Református Egyház Házasság, család és szexualitás c. állásfoglalása. In: *Cf*, 28. (2004/3), 6–8.
- Biéler, André: *L’Homme et la Femme dans la morale calviniste Genève*. Labor et Fides, Genève 1963.
- Busch, Eberhard: Isten számára lehetetlen, hogy ne legyen irgalmas hozzánk. Töredékek Kálvin etikájáról. In: *RE*, 61. (2009), 83–85.
- Calvin, John: *Sermons on 2Samuel*. Vol. I. The Banner of Truth Trust, Edinburgh 1992.
- Calvin, John: *Sermons on Genesis*. Vol. II. The Banner of Truth Trust, Edinburgh 2012.
- Calvin, John: *Sermons on the Epistle to the Ephesians*. The Banner of Truth Trust, Edinburgh 1987.
- Choisy, Eugène: *L’état Chrétien Calviniste a Genève au temps de Théodore de Bèze*. Eggimann & Cie, Genève 1902.
- EKD – *Die Evangelische Kirche in Deutschland*. <http://www.ekd.de/english/search.php?q=Family&Suche+starten.x=0&Suche+starten.y=0> (2018. márc. 10.).
- Familiaris Consortio*. II. János Pál pápa apostoli buzdítása. *Az egész Katolikus Egyház püspökeihez, papjaihoz és híveibez a keresztény család feladatairól a mai világban*. A hivatalos latin szövegből fordította Dr. Diós István. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 1982. [http://szit.katolikus.hu/feltoltes/FAMILIARIS%20CONSORTIO\(1\).pdf](http://szit.katolikus.hu/feltoltes/FAMILIARIS%20CONSORTIO(1).pdf) (2018. márc. 10.).

- Földi András – Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1996, 250. Vö. Csillag Pál: *The Augustan Laws on Family Relations*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1976.
- Fudge, Thomas A.: Incest and Lust in Luther's Marriage. Theology and Morality in Reformation Polemics. In: *SCJ*, 34. (2003), 319–346.
- Gerard, Kent: *Pursuit of Sodomy: Male Homosexuality in Renaissance and Enlightenment Europe*. Arrington Park, Pennsylvania 1987.
- Goodich, Michael: Sodomy in Ecclesiastical Law and Theory. In: *J. Homosex*, 1. (1976), 427–434.
- Goodich, Michael: *The Unmentionable Vice. Homosexuality in the Later Medieval Period*. A. B. C. Clio, Santa Barbara 1979.
- Hart, Herbert L. A.: *Jog, szabadság, erkölcs*. Osiris Kiadó, Budapest 1999.
- Höpfl, Harro: *The Christian Polity of John Calvin*. Cambridge University Press, Cambridge 1982.
- Illyés Endre: *Egyházfegyelem a Magyar Református Egyházban (XVI–XIX. sz.)*. Debrecen 1941.
- James Martin Ferenc pápa homoszexualitással kapcsolatos kijelentéseit bírálja. In: *Katolikus válasz*. https://katolikusvalasz.blog.hu/2018/12/06/james_martin_ferenc_papa_homoszexualitassal_kapcsolatos_kijelenteseit_biralja (2018. dec. 30.).
- Kingdon, Robert McCune: *Adultery and Divorce in Calvin's Geneva*. Harvard University Press, Cambridge 1995.
- Kingdon, Robert McCune: Calvinus Legislator: The 1543 'Constitution' of the City-State of Geneva. In: Neuser, Wilhelm H. (hrsg.): *Calvinus Servus Christi*. Presseabteilung des Ráday-Kollegiums, Budapest 1988.
- Kingdon, Robert McCune: *Reforming Geneva. Discipline, Faith, and Anger in Calvin's Geneva*. Librairie Droz, Genève 2012.
- Kingdon, Robert M. et al. (eds.): *Registers of the Consistory of Geneva in the Time of Calvin. Vol. 1: 1542–1544*. William B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids 2000.
- Kingdon, Robert McCune – Witte, John de (eds.): *Sex, Marriage, and Family in John Calvin's Geneva*. William B. Eerdmans, Grand Rapids 2005.
- Kocsis Elemér: Az élet megszentelése Kálvin 1536-ban megjelent Intézménye szerint. In: *ThSz*, 27. (1986), 327–333.
- Luther Márton: *Asztali beszélgetések = LVM. VIII. 723–725 (6935. 6938. sz.)*.
- Luther, Martin: Vom ehelichen Leben. In: Aland, Kurt (hrsg.): *Die Werke Martin Luthers in neuer Auswahl für die Gegenwart*. Bd. 7. Klotz, Stuttgart – Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1967, 284–307.
- Madarassy-Molnár Máté: A nemi erkölcs és büntetőjogi megítélése az ókorban. In: *Iustum Aequum Salutare*, 4. (2008), 123–136.
- Magyar Balázs Dávid: Házasság és válás a kora-újkori Genfben. Betekintés a Konzisztórium, mint házassági bíróság működésébe Antoine Calvin és Anne Le Fert válópere alapján. In: *ThSz*, 57. (2014), 141–155.
- Magyar Balázs Dávid: „Isten nevének virágoznia kell nemzedékről-nemzedékre!” Kálvin János társadalmi nevelése és a genfi vallásitanítás. Betekintés Kálvin János társadalmi nevelésének rendszerébe és legfontosabb forrásaiba (II. rész). In: *RSz*, 105. (2012), 376–393.
- Magyar Balázs Dávid: „Jean Calvin contre les Anabaptistes.” Az újrakeresztelkedők tanításainak cáfolata a reformátor 1534–1536. közötti műveiben, különös tekintettel a politikai teológia kérdéseire. In: *RSz*, 107 (2014), 49–78.

- Magyar Balázs Dávid: „Jean Calvin contre les Anabaptistes.” Az újrakeresztelkedők tanításainak cáfolata a reformátor 1536–1544 közötti műveiben, különös tekintettel a politikai teológia kérdéseire. In: *RSz*, 107 (2014), 278–302.
- Magyar Balázs Dávid: Kálvin János a családi és házassági jog reformátora – egykor és ma. In: Szabó Zsolt (szerk.): *Kálvinizmus ma*. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico Politicarum, 11. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest 2014, 114–126.
- Magyar Balázs Dávid: *Kálvin János a házasságról, családról és a szexualitásról*. Universitas Kiadó, Budapest 2018.
- Magyar Balázs Dávid: “The City of Geneva Ought to Be as a Burning Lamp to Give Light.” Portraits of Genevan Family Life in John Calvin’s Sermons on the Ephesians. In: Huijgen, Arnold – Selderhuis, Herman J. (eds.): *Calvinus Pastor Ecclesiae*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2016, 375–386.
- Manetsch, Scott: *Calvin’s Company of Pastors: Pastoral Care and the Emerging Reformed Church, 1536–1609*. Oxford University Press, Oxford 2013.
- Martines, Leonard (ed.): *Violence and Civil Disorder in Italian Cities 1200–1500*. University of California Press, Berkeley 1972.
- Mészöly Gedeon (ford.): *Justinianus császár institúciói négy könyvben*. Tankönyvkiadó, Budapest 1991.
- Monter, William E.: Crime and Punishment in Calvin’s Geneva. In: *ARG*, 64. (1973), 281–287.
- Monter, William E.: La sodomie à l’époque moderne en Suisse romande. In: *AÉSC*, 29. (1974), 1023–1033.
- Monter, William E.: The Consistory of Geneva 1559–1569. In: *BHR*, 41. (1979), 467–484.
- Monter, William E.: The Italians in Geneva 1550–1600. A New Look. In: Monnier, Luc (éd.): *Genève et l’Italie. Études publiées à l’occasion du 50e anniversaire de la Société genevoise d’études italiennes*. Librairie Droz, Genève 1969.
- Monter, William E.: *Witchcraft in France and Switzerland: The Borderlands during the Reformation*. Cornell University Press, Ithaca–London 1976, 197–198.
- Nagy István: Kálvin János igehirdetése. In: uő (szerk.): *Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar Jubileumi évkönyve. A helyi Kálvin-konferencián 2009. november 4-én elhangzott előadások*. Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar, Budapest–Nagykőrös 2010, 59–68.
- Naphy, William G.: *Calvin and the Consolidation of Genevan Reformation*. Westminster John Knox Press, Louisville, 2003.
- Naphy, William G.: Sodomy in Early Modern Geneva: Various Definitions, Diverse Verdicts. In: Betteridge, Tom (ed.): *Sodomy in Early Modern Europe*. Manchester University Press, Manchester 2002, 94–111.
- Oltár elé állhatnak a homoszexuálisok a Rajna-vidéki Protestáns Egyházban. In: *Evangelikus.hu*. <http://www.evangelikus.hu/homohazassag-rajnavidek> (2018. márc. 10.).
- Péter Miklós: *Genfi Gyülekezeti Rendtartás. Fordítás és magyarázat*. Kálvin Kiadó, Budapest 2012.
- Polaino-Lorente, Aquilino: Homoszexuálisok „házassága”. In: *Családlexikon a családdal és az élettel kapcsolatos vitatott fogalmakról és etikai kérdésekről*. [Szerző:] A Család Pápai Tanácsa. Ford. Diós István, Kisdi Ágnes. Szent István Társulat az Apostoli Szent szék Könyvkiadója, Budapest 2012, 545–554.

- Rocke, Michael: *Forbidden Friendships: Homosexuality and Male Culture and Renaissance Florence*. Oxford University Press, Oxford, 1996.
- Ruggiero, George: *The Boundaries of Eros: Sex, Crime, and Sexuality in Renaissance Venice*. Oxford University Press, Oxford 1985.
- Russell, Jeffrey B.: *Witchcraft in the Middle Ages*. Cornell University, Ithaca 1972.
- Sáry Pál: A büntethetőségi akadályok római jogi gyökerei. In: *JK*, 12. (1999), 529–540.
- Sáry Pál: A serdületlenek büntethetőségének kérdése a római és magyar jogban. In: *JSz*, 3. (2014), 215–225.
- Sáry Pál: *Előadások a római büntetőjog köréből*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc 2011.
- Sewell, Alida Leni: *Calvin, the Body, and Sexuality*. VU University Press, Amsterdam 2012.
- Sáry Pál: Lehet-e jogszerű az, ami természetellenes? Egy római jogász gondolatai az azonos neműek házasságáról. In: *Miskolci Keresztény Szemle. A Keresztény Értelmiségek Szövetsége Miskolci Csoportjának ökumenikus folyóirata*, 3. (2006), 77–78.
- Witte, John de: *From Sacrament to Contract: Marriage, Reformation, and Law in the Western Tradition*. Westminster John Knox Press, Louisville 1997.
- Witte, John de: *Law and Protestantism: The Legal Teachings of the Lutheran Reformation*. Cambridge University Press, Cambridge 2002.
- Witte, John de: Church, State, and Family in John Calvin's Geneva: Domestic Disputes and Sex Crimes in Geneva's Consistory and Council. In: Andersen, Per et al. (eds.): *Law and Disputing in the Middle Ages: Proceedings of the Ninth Carlsberg Academy Conference on Medieval Legal History 2012*. DJØF Forlag, Copenhagen 2013, 245–280.
- Witte, John de: Marriage and Family Life. In: Selderhuis, Herman J. (ed.): *The Calvin Handbook*. William B. Eerdmans, Grand Rapids 2009, 455–465.

* * *

John Calvin transformed the theology and law of sex, marriage and family life. Building on a generation of Protestant reformers, Calvin constructed a comprehensive new theology and law that made the conclusion and dissolution of marriage, the nurturing and welfare of children, family cohesion and support, sexual sin and crime essential concerns for both church and state. He drew the Consistory and Council of Geneva into a creative new alliance to guide and govern the reformation of the intimate domestic sphere.

Calvin and his colleagues applied and adapted this new theology in hundreds of marriage and family-related lawsuits that were passed before the Consistory each year. „He set out his theological and ethical reforms in rich number of sermons, commentaries, and systematic writings” (John Witte). Despite the efforts of the Consistory and Council of Geneva, there were numerous cases of homosexuality, paedophilia, sexual assault, and bestiality, which made Calvin constantly anxious. He believed, if magistrates do not punish sexual crimes (e.g. adultery, fornication, sodomy), “a door will be thrown open for any kind of treachery, for poisoning, and murder, and robbery” and “Paul therefore denounces punishment not only on adulterers, but also on fornicators, for both depart from the holy institution of God”. For this reason, Calvin admitted, it would be good to drive out such public fornicators from the city in order to avoid scandals and to keep them from abusing themselves by fornication. Calvin's legal and theological standpoint was: there is a greater danger in not punishing the crime or hiding the punishment, than in exerting a public and exemplary punishment with the aim of prevention. This is why the Genevan Council applied death penalty so often. But Calvin continued to preach about the Grace of God day after day...

Keywords: John Calvin, family life, sodomy, homosexuality, crime and punishment, mercy of God.